

LIBERTAS

Nr. 35

December 2000

Tema: Liberalisme og international politik

Gæsteredaktør: Anders Wivel

Klassisk liberalisme og international økonomisk orden

Razeen Sally

Demokratiernes fred:

Kant, Ferguson og historiens endeligt

Mikkel Vedby Rasmussen

Vandt Kant?

Liberalisme og magtpolitik i det amerikanske århundrede

Anders Wivel

Liberala visioner på tærsklen til det nye årtusinde

Søren Sebastian Toft

Krig og fred, protektionisme og frihandel

Lars Christensen

Anmeldelser

Stéphane Courtois m.fl.: The Black Book of Communism – Crimes, Terror, Repression

Fareed Zakaria: From Wealth To Power: The Unusual Origins of America's World Role

I spurtløb væk fra principperne

Ole Birk Olesen

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Artikler og notiser – signerede eller usignerede – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Tidsskriftet Libertas udkommer fire gange årligt og postomdeles til abonnenterne. Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Ansvarshavende redaktør:

Peter Kurrild-Klitgaard
Nørre Søgade 39, 3.t.h.
DK 1370 København K
Tel. 33 93 66 06
E-post: kurrild@libertas.dk

Redaktion iøvrigt:

Christopher Arzrouni, Kristoffer Bohmann, Jacob Bræstrup, Morten Carmel, Lars Christensen, Nikolaj Gammeltoft, Hans Chr. Hansen, Per Henrik Hansen, Nicolai Heering, Gunnar Jacobsen, Mikael Bonde Nielsen, Ole Birk Olesen og Anders Wivel.

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art – f.eks. artikler, bog- og filmanmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer o.l.) – men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes til redaktionen på 3.5" diskette (MS Word, WordPerfect eller AmiPro/WordPro) uden koder m.v., samt vedlagt som papirkopi.

Årsabonnement

Personligt (fire numre) kr. 190,00
Institutioner (fire numre) . kr. 350,00

Tillæg for levering udenfor**Danmark og Færøerne**

Grønland kr. 50,00
Øvrige Norden kr. 25,00
Øvrige Europa kr. 30,00
Øvrige udland kr. 65,00

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt selskabet Libertas' forretningsfører. Udebliver Libertas, kan erstatningseksemplar rekvireres hos postvæsenet.

Libertas Selskabet

Selskabet Libertas er en uafhængig og ikke-partipolitisk gruppe af personer bragt sammen i arbejdet for et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi.

Forretningsfører (administration & regnskab)

Sune Wæsel
Stærevej 23, 2.t.h.
2400 København NV
Tel./fax. 38 86 32 36
E-post: libertas@libertas.dk

Sekretær (arrangementer & aktiviteter)

Christopher Arzrouni
Tulipanhaven 96
2765 Smørum
Tel. 44 65 35 71
E-post: cha@libertas.dk

Præsidium

Bo Andersen, Michael O. Appel, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Kristoffer Bohmann, Otto Brøns-Petersen, Henrik Carmel, Morten Carmel, Lars Christensen, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Hans Chr. Hansen, Jens Frederik Hansen, Nicolai Heering, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Henrik Gade Jensen, Palle Steen Jensen, Tage Sværke Jessen, Martin Jul, David B. Karsbøl, Peter Kurrild-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi Laursen, Lisbeth Mie Nielsen, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Ole Birk Olesen, Mike Polczynski, Casper Thorsted Sørensen, Dan Terkildsen, Anders Wivel, Sune Wæsel og Finn Ziegler Bielefeld.

WWW-hjemmeside

www.libertas.dk

E-post liste

libertas-list@libertas.dk

Indhold

Klassisk liberalisme og international økonomisk orden 3
Af Razeen Sally

Demokratiernes fred:
Kant, Ferguson og historiens endeligt 6
Af Mikkel Vedby Rasmussen

Vandt Kant? Liberalisme og magtpolitik i det amerikanske århundrede 14
Af Anders Wivel

Liberale visioner på tærsklen til det nye årtusinde 21
Af Søren Sebastian Toft

Krig og fred,
protektionisme og frihandel 25
Af Lars Christensen

Anmeldelser 27
Stéphane Courtois m.fl.: The Black Book of Communism – Crimes, Terror, Repression
Fareed Zakaria: From Wealth To Power: The Unusual Origins of America's World Role

Bidragydere til dette nummer 31

I spurtløb væk fra principperne 32
Af Ole Birk Olesen

Klassisk liberalisme og international økonomisk orden

Det klassisk liberale perspektiv på international politik er, fra Hume og Smith til Hayek, at man må føre 'liberalisme fra neden', ikke ovenfra, skriver forskeren Razeen Sally, London School of Economics. Man må på nationalt plan unilateralt gennemføre liberaliseringer og internationalt begrænse interventionismen, og så lade det internationale samarbejde opstå 'spontant' derfra.

Af Razeen Sally

Det klassisk liberale perspektiv på politisk økonomi har ført en omtumlet tilværelse, siden det blev grundlagt af David Hume og Adam Smith i den skotske oplysningstid. På den ene side er de indenrigspolitiske aspekter af den klassisk liberale politiske økonomi blevet holdt levende og har fået nyt liv gennem de seneste årtier af folk som Walter Eucken, Frank Knight og ikke mindst F. A. Hayek. På den anden side har de internationale aspekter af Hume og Smiths politiske økonomi klaret sig mindre godt og er næsten forsvundet fra moderne klassisk liberal tænkning. Teoretikere fra andre intellektuelle traditioner har domineret debatterne om og argumentet for en liberal international økonomisk orden. Dette er beklageligt for det 'skotske' syn på den internationale økonomiske orden er på mange måder væsentligt forskelligt fra andre 'liberale' tilgange til emnet. Dette essay, og den bog som det er baseret på, søger at rekonstruere en klassisk liberal version af den internationale økonomiske orden ved at se nærmere på en række tænkere, fra Hume og Smith til en række af deres intellektuelle efterkommere i det tyvende århundrede.

Det liberale rum i international politisk økonomi er næsten fuldstændig optaget af to tilgange: En rational choice tilgang baseret på neo-klassisk økonomi og en neo-liberal institutionalistisk tilgang baseret på politologi.

Rational choice anvender maksimerings- og ligevægts-antagelser med rod i neo-klassisk økonomi: Kombinationen af den rationelle nytte-maksimerende aktør og generel ligevægtsbaseret perfekt konkurrence. I international økonomi antager argumentet for frihandel normalt, at der er tale om perfekt konkurrence. I modsætning hertil opererer den klassiske realisme med langt mere realistiske og ofte diametralt modsatte antagelser om mennesket og dets politisk-økonomiske miljø, som eksempelvis Smiths henvisning til "the slow and uncertain determinations of our reason" og Hume's henlydning til "imperfections and narrow limits of human understanding". Humes *Political Essays* og Smiths *The Wealth of Nations* giver således et meget anderledes syn på frihandelsproblematikken end neo-klassisk økonomi. I modsætning til fortalere for den neo-klassiske tradition forsvarer skotterne frihandel i fuldstændig og eksplicit erkendelse af, at der er tale om mindre-end-rationelle aktører på langt-fra-perfekte markeder. Hvad de påstår er, at handel på markeder har langt større social nytte end bytte-mekanismer afhængige af statsstyring.

Politologer fra den neo-liberale institutionalistiske tradition

er entusiastiske tilhængere af internationale organisationer og mekanismer for koordination mellem regeringer til at 'styre' en liberal international økonomisk orden. Dette er, hvad jeg kalder 'liberalisme fra oven'. Klassisk liberalisme er langt mere skeptisk overfor tunge organisatoriske konstruktioner på det internationale niveau og retter i stedet opmærksomheden mod de *indenrigspolitiske eller nationale forudsætninger for en international orden*, som væsentligst skabes gennem *unilateral national politik*, ikke gennem internationale forhandlinger og internationale organisationer. Dette perspektiv kalder jeg 'liberalisme fra neden'.

Vi kan dykke dybere ned i denne liberalisme fra neden ved at sammenstille de væsentligste komponenter i Humes og Smiths politiske økonomi. Humes behandling af den politiske økonomi er fragmentarisk og skitseret i nogle få, fyndige og kompakte essays. Smiths politiske økonomi er derimod omfattende, særligt i bog IV af *The Wealth of Nations*.

Hvordan kan samarbejde mellem mennesker over hele verden opstå 'spontant' – d.v.s. uden noget overordnet design eller nogen samlende plan – på en måde, så man derigennem kan opfylde blot de mest grundlæggende standarder for velfærd? Hvordan kan denne form for spontant samarbejde gennem 'den usynlige hånd' producere orden fremfor destruktivt kaos? Dette er Adam Smiths mest grundlæggende spørgsmål. Hans svar er, at den internationale spontane orden opstår og udvides gennem skabelsen af 'naturlig frihed', d.v.s. ved at fjerne kunstige hindringer for [intra- og international] økonomisk aktivitet, så individer kan købe og sælge varer og serviceydelser til priser skabt gennem fri konkurrence. For eksempel er international handel og mobiliteten for kapital helt afhængige af disse spontane, selvregulerende kræfter: Åben handel er ikke et produkt af detaljeret koordination og kontrol fra politiske autoriteter.

Dette er ikke for at sige, at internationale økonomiske institutioner eksisterer i et anarko-kapitalistisk vakuum. Tværtimod er disse institutioner understøttet af mange og forvirrende komplekse arrangementer af retsregler, offentlig politik og uformelle konventioner påvirket af en lang række nationale jurisdiktioner. Selv en liberal, international økonomisk orden kræver komplekse spilleregler, ikke mindst i forbindelse med håndhævelsen af private ejendomsregler og kontraktlige forpligtelser, som forudsætter et væsentligt element af kollektive valg i de forskellige nationalstaters love og politikker. Den væsentligste indsigt, som Smith bidrager med, er dog, at en markedsbaseret orden, indenfor og mellem stater, grundlæggende hviler på selvregulerende kræfter, væsentligst frit

dannede relative priser. Som en anden ledende skikkelse blandt de skotske oplysningsfilosoffer, Adam Ferguson, hævder, så er denne orden i høj grad “the unintended result of human action, but not the execution of any human design.”

Frihandel

Lad os bevæge os fra de abstrakte elementer i en makro-orden til Hume og Smiths teorier om handelspolitik. Begge anvender et angreb på den på deres tid dominerende merkantilisme som udgangspunkt for deres argument for frihandel. I modsætning til en politik der beskytter hjemmemarkedet, så ansporer frihandel til specialisering og bytte mellem nationer, hvilket fører til gevinster for alle. David Hume udtrykker dette bånd mellem national økonomisk interesse og en kosmopolitisk holdning således:

“Nothing is more usual, among states which have made some advances in commerce, than to look on the progress of their neighbours with a suspicious eye, to consider all trading states as their rivals, and to suppose that it is impossible for any of them to flourish, but at their expense. In opposition to this narrow and malignant opinion, I will venture to assert, that the increase of riches and commerce in any one nation, instead of hurting, commonly promotes the riches and commerce of all its neighbours.”

Fra dette udgangspunkt fortsætter Hume og Smith til en undersøgelse af frihandelens ‘statiske effekter’: Den engangsgevinst i den nationale ressourceallokation, som staterne opnår ved at fjerne forhindringer for at udveksle varer og serviceydelser over grænser. Dette er den svageste del af Smiths analyse, for han synes uvidende om komparative fordele (senere en del af kernen i handelsteori formuleret af Ricardo, Torrens og John Stuart Mills). Analyser af statiske og korttids effekter er dog en relativ lille del af skotternes overordnede tilgang; de er lang mere interesserede i udviklingen og væksten af et handelsbaseret samfund, og hvordan dette understøtter institutioner på lang sigt. Det væsentligste i deres politiske økonomi er således sammenhængen mellem handel, institutionel forandring og økonomisk vækst – et godt stykke fra den ahistoriske, statiske og institutionelt tomme model for handel som slog rødder i det 19. århundrede. Skotternes dynamiske analyse er primært fokuseret på institutioner indenfor nationalstaterne som tillader vækst i produktivitet og velstand på lang sigt. Overførsel af teknologi (Hume) og udvidelsen af internationale markeder (Smith) er de kanaler som muliggør interaktionen mellem handelsmæssig åbenhed, institutionel forandring internt i staterne og økonomisk udvikling.

For Smith er beskyttelse af hjemmemarkedet ikke en måde, hvorpå man kan øge den nationale velstand til fordel for det store flertal. Tværtimod fremmer det “the little interest of one little order of men in one country, [but] hurts the interest of all other orders of men in that country, and of all men in all other countries”. Beskyttelse af hjemmemarkedet er det uundgåelige resultat af et lille antal producenters velorganiserede interesser som drager fordel af det på bekostning af resten af samfundet samt alle udenfor det nationale samfund. Så “the clamorous importunity of partial interests” sætter sig på den politiske proces og blokerer en økonomisk rationel politik ba-

seret på frihandel.

Fuldt bevist om de politiske og institutionelle realiteter som udgør rammen for konstruktion og styring af handelspolitik, fortsætter Smith med at udforske handelsliberaliseringens modaliteter. Her dvæler han ved de relative fortrin ved reciprocitet og unilateral frihandelspolitik. Reciprocitet sætter indrømmelser af samme værdi fra andre nationer som betingelse for en mindskelse af importbarrierer, mens unilateralisme angiver en national frihandelspolitik, der er uafhængig af andre staters politik. Efter nøje overvejelse af faktiske og sandsynlige politiske realiteter, finder Smith, at unilateral frihandel vil føre til større økonomiske gevinster for nationen end en politisk risikofyldt reciprocitetsstrategi. Det skyldes, at reciprocitet er baseret på besværlige og tidskrævende mellemstatslige forhandlinger, der er udsatte for at blive kapret af magtfulde interesseorganisationer, der ønsker handelshindringer samt at en reciprocitetsstrategi vil føre til modstrategier fra andre regeringer.

Det sidste element i Hume og Smiths internationale politiske økonomi er et særegent syn på det internationale politiske system, og hvordan det indlejres i handelsnetværk efterhånden som disse udvikles. Skotterne er nøgterne, pragmatiske realister, hvilket forklarer hvorfor de ikke kaster sig ud i spekulationer om verdensregering og ‘internationale autoriteter’ (som Lord Robbins og andre gjorde umiddelbart efter depressionen). Tværtimod holder de sig til praktiske overvejelser om nationen og den nationale interesse. Smith udbreder sig ikke om verdens velstand men om *nationernes* velstand. National velstands-maksimering er hans væsentligste kriterium, og (unilateral) frihandel er et afgørende middel for at opnå dette. Denne politik er dog som et biprodukt til gavn for andre nationer, når de efterligner de stater, der i første omgang har fulgt en unilateral frihandelsstrategi. Dette er scenariet opstillet af den ældre Ricardo og den yngre Mill samt politikere som Peel, Cobden og Gladstone i den britiske unilaterale frihandelspolitikens guldalder: De mente at en sådan politik var i den nationale interesse, og at “the proof of practical benefits” (Peel) ville føre til, at andre nationer ville følge det britiske eksempel.

Hume og Smith (samt deres efterfølgere indenfor klassisk økonomisk teori i det 19. århundrede) var godt tilfredse med en kombination af økonomisk liberalisme i form af stigende international handel, og en politisk realisme, der accepterede de suveræne nationalstater i den internationale sfære. Den øgede økonomiske integration på deres tid så de ikke som udtryk for en mindskelse af nationalstatens styringsfunktioner. Deres centrale budskab m.h.t. international økonomisk politik er, at den afgørende overlevelseshæbetingelse for en åben international økonomi er passende institutioner og politik på det nationale niveau. International økonomisk orden er for Hume og Smith ikke en konstruktion skabt af internationale autoriteter eller mellemstatslig koordination. Den er snarere et biprodukt af den rigtige konstitutionelle orden i de enkelte stater. Det er dette den tyske økonom Wilhelm Röpke hentyder til, når han siger, at “internationalism, like charity, begins at home” – med unilateral national handlen snarere end overdreven vægt på mellemstatslig forhandling. For mig er dette kernen i klassisk ‘liberalisme fra nedenu’.

Der findes dem, som hævder, at klassisk liberalisme er passé. Mange klassisk liberale – særligt Hayek – har med succes imødegået denne vurdering, hvad angår den politiske økonomi in-

ternt i staterne, men der er yderst få, der i dag forsvare den klassiske liberalismes betydning for studiet af international politisk økonomi. Hvordan – hvis overhovedet – er den klassiske liberalisme relevant for den internationale økonomiske orden ved det tredje årtusindes begyndelse?

Konklusion

For det første har klassisk liberalisme igen fået betydning i mainstream økonomisk teori og politologisk analyse. Nye dynamiske modeller om international handel medtager overvejelser om overførsel af teknologi på tværs af grænser og øgede gevinster som følge af at udvide internationale markeder. Hvad angår politologiske analyser, så understreger neo-klassiske økonomer ikke blot gevinsterne ved 'outward-orientation', d.v.s. åbenhed overfor handel. De er også i højere og højere grad optaget af, hvordan man kan forbedre institutioner i staterne, der regulerer ejendomsrettigheder og kontrakter, offentlig administration og finansielle markeder. Denne type forskning er særdeles relevant for utallige forsøg på politiske reformer i både industrialiserede lande og udviklingslande. Moderne økonomisk teori er således langsomt og umærkeligt igen blevet forbundet til Humes og Smiths fokus på sammenhængen mellem handel, institutioner og vækst.

For det andet er Smiths pointer om årsager til beskyttelse af hjemmemarkedet med udgangspunkt i argumentet om, at handelsbarrierer er resultatet af politiske kampe mellem interessegrupper indenfor staten blevet *leitmotiv* for den nye politiske økonomi. Med udgangspunkt i Smiths argumenter, argumenterer Jan Tumlir for, at protektionisme ikke blot er økonomisk ineffektivt, det skader også retfærdig administration og retsgrundlaget ved at opmuntre til uigennemskuelige og vilkårlige politiske processer, som privilegerer de få på de manges bekostning. Frihandel, derimod, pulveriserer de hjemlige monopolvers etablerede magt og begrænser dermed risikoen for fejlagtig administration.

For det tredje har den klassiske liberale præference for unilateral handelsliberalisering endelig fundet udtryk i nylige – nogle gange radikale – politiske eksperimenter i udviklingslande og lande med transitionsøkonomier. Unilateral frihandel er igen kommet i fokus efter have været tilsidesat i størstedelen af det 20. århundrede. Klassiske liberale bør i dag advokere en kombination af relativt strikte multilaterale regler, der begrænser regeringernes intervention, og fortsat unilateral liberalisering. På samme tid bør klassiske liberale se med mistænksomhed på internationale initiativer, der udvider de politiske og bureaukratiske systemers magt.

For det fjerde og sidste kan det meste moderne globaliseringsnonsens modgås af sobre og økonomisk vidende Smith- og Hume-inspirerede indsigter. Vor tids pop-internationalister og gør-det-selv økonomer bebuder statens forældelse og tilbagetrækning som resultat af mødet med globaliseringens fremrykkende bataljoner. I betragtning af at globaliseringens økonomiske effekter ofte bliver fejlfortolket og overdrevet (først og fremmest af populære forfattere uden økonomisk indsigt), er det nødvendigt at minde offentligheden om, at de nationale regeringers væsentligste indenrigs- og udenrigspolitiske funktioner fortsat er intakte og mere væsentlige end nogensinde. At 'styre globaliseringen' kræver ikke nødvendigvis stadig flere internationale organisationer og stadig mere komplicerede mekanismer for mellemstatslig koordinering. Tværtimod, at maksimere gevinsten og minimere ri-

sikoen ved globalisering er fortsat i meget høj grad et spørgsmål om national tilpasning. Styling er fortsat grundlæggende et spørgsmål om, hvad regeringer gør hver for sig og uafhængigt. Det er oven i købet muligt at opstille en ganske stærk argumentation for, at vor tids politiske økonomi, præcis som for hundrede år siden, er karakteriseret ved en uheldig kombination af international økonomisk integration og et varigt politisk system af suveræne national stater. En iagttagelse, der næppe ville forstyrre David Hume og Adam Smith i deres lange søvn i gravene i Edinburgh.

Oversat af Anders Wivel fra "Classical liberalism and international economic order", *LSE Magazine*, Summer (1998), pp. 21-23.

Demokratiets fred: Kant, Ferguson og historiens endeligt

Hvad er egentlig forholdet mellem fred, krig og demokrati, og især her ved 'historiens endeligt' og den 'nye verdensorden'? Det spørger politologen Mikkel Vedby Rasmussen i dette idéhistoriske essay om udviklingen fra Ferguson til Fukuyama.

Af Mikkel Vedby Rasmussen ¹

I Vesten har vi regnet det forgange århundredes forløb i krige. Den økonomiske og politiske depression i 1930'erne var resultatet af det traume, Første Verdenskrig var for Europas befolkninger. Indtil 1989 levede vi endnu en efterkrigstid, hvor 'krigen' vi refererede til var Anden Verdenskrig. Dens afslutning symboliserede uset velstand og international integration, såvel som den Kolde Krigs terrorbalance. Hvis vi hertil ligger mindre krige, som Suez, Algeriet, Vietnam og Afghanistan, der tillige definerede en tid, står det klart, at fred var et komma på en liste af krige, hvor afslutningen af en krig blot markerede en pause til den næste. Afslutningen af den Kolde Krig har sat punktum for denne liste. Hvor afslutningen af Første Verdenskrig efterlod Europa i fatalistisk venten på, at gong-gongen skulle lyde til næste omgang, og afslutningen af Anden Verdenskrig bragte den Kolde Krig med sig, har afslutningen af den Kolde Krig ikke givet forventning om en ny konflikt. Denne artikel søger at forklare hvorfor.

I Vesten mener vi, at den Kolde Krigs afslutning har sat punktum for sekvensen af krige, fordi Vestens sejr i den Kolde Krig ikke efterlod nogen udfordring af den vestlige samfundsorden. Selvom Vesten havde udkæmpet Første Verdenskrig for med Woodrow Wilsons ord at gøre verden sikker for demokratiet, var demokratiske værdier og demokratiske regeringer alt andet end sikre i den første efterkrigstid. Anden Verdenskrig skulle ende denne usikkerhed, men bragte kun nye problemer i form af en kommunistisk orden i Østeuropa og dele af den tredje verden. Et system, der havde muret sig selv inde, og befæstet muren med atomvåben, og fra den stilling truede Vesten med, at den 'reelt eksisterende socialismes' udvikling ville 'begrave' de vestlige samfund. Med Berlinmurens fald kollapsede dette alternativ til det vestlige system. Og det gjorde hele forskellen. Vesten kom ikke til at besætte Rusland, som de allierede havde besat Tyskland efter Anden Verdenskrig. Alligevel betød den accept af det liberale demokrati, som omdøbelsen fra Unionen af Socialistiske Sovjetrepublikker til Rusland symboliserede, en mere fuldkommen sejr, end den, der fulgte med Tysklands kapitulation i 1945. For efter Anden Verdenskrig bestred Sovjetunionen, at demokratiseringen af Tyskland og landets efterfølgende integration i den nye verdensorden, sejrherrene ville lave, var vejen til fred. Efter den Kolde Krig var der ingen, der bestred denne lære.

Afslutningen af den Kolde Krig gav således Vesten mulighed for at realisere den enestefred, man mente kunne være ved: den demokratiske fred. Præsident Bush udtalte således i 1992: "We believe that the key to security in the new age is to

create a democratic peace."² Demokrati kunne forsvarligt låse døren til Janus templet: "for certain truths have, indeed, become evident: governments responsive to the will of the people are not likely to commit aggression."³ Demokratier går ikke i krig med hinanden. Derfor er den sikreste vej til fred at skabe demokratier. Ved afslutningen af den Kolde Krig betvivlede ingen betydelige politiske kræfter eller ideologier demokratiets iboende fredsommelighed. Tværtimod var demokratiet i fremmarch fra Berlin til Vladivostok. Dermed kunne afslutningen af den Kolde Krig opfylde de ambitioner om fred, som den nazistiske og kommunistiske udfordring af den demokratiske fred havde forhindret opfyldt. Som Bush sagde:

"History offers us a rare chance, a chance to achieve what twice before in this century has escaped our grasp. It is the vision that perished twice in the battlefields of Europe, the vision that gave us hope through the long cold war, the dream of a new world of freedom."⁴

Bushs efterfølger illustrerede denne konstruktion af, at afslutningen den Kolde Krig gav Vesten chancen for at realisere den fred, som det tyvende århundrede havde været berøvet, ved at citere Franklin Roosevelt for, at "the democratic aspiration is no mere recent phase of human history. It is human history."⁵ Ved at citere Roosevelt viste Bill Clinton, at han som Bush så afslutningen af den Kolde Krig som en chance for at gennemføre den fred, som verden var blevet berøvet, da Roosevelt var præsident. Efter den Kolde krig kunne den fred skabes, som Sovjetunionen havde forhindret skabt efter Anden Verdenskrig. Og som Bush understregede Clinton. At denne ambition om fred ikke blot var Roosevelts, men selve menneskehedens. Freden ville ikke blot sætte punktum for den Kolde Krig, men for selve verdenshistorien.

Teorien om demokratisk fred

At demokratier skaber fred, og at skabelsen af demokratier derfor er selve historiens formål, er ikke et nyt argument. Tværtimod kan det med rette betragtes som en ide, der har konstitueret Vestens opfattelse af fred i det tyvende århundrede. Det er en ide, der klart er blevet formuleret af Immanuel Kant. I *Til Den Evige Fred* fra 1795 argumenterede Kant for, at hvis, hvad han kaldte, 'republikanske' stater indgik i et forbund ville de kunne være i fred med hinanden til evig tid.⁶ I 1784 havde Kant overvejet om sådan kosmopolitisk international orden var selv historiens formål.⁷

Vestens ledere er tydeligvis enige med Kant i begge pointer, men spørgsmålet er, hvorfor de er det. Når Bush siger, at det er en åbenbar sandhed, at demokratier ikke går i krig med hinan-

den, må man naturligvis spørge, hvilken status denne sandhed har – er den demokratiske fred en politisk påstand eller en videnskabelig lov? Inden for studiet af international politik er der overraskende bred enighed om, at den demokratiske fred ikke alene er en videnskabelig lov, men stort et også den eneste verificerede hypotese, disciplinen kan mønstre. "The absence of war between democracies", konkluderer Jack Levy, "comes as close as anything we have to an empirical law in international relations."⁸ Kants idé om evig fred mellem 'republikanske' regeringer betragtes således som en hypotese, som den internationale praksis gradvist har bevist:

"Two centuries ago, the German philosopher Immanuel Kant predicted that republican states would enjoy a 'perpetual peace' with other republics. More recently, many observers have noted that democratic countries virtually never go to war with one another. Since the early 1980s, this apparent pattern has been regarded as one of the most important empirical features of international relations."⁹

Sean Lynn-Jones' beskrivelse af litteraturen om den demokratiske fred følger det argument, hvormed Michael Doyle lancerede teorien om den demokratiske fred i to stort anlagte artikler i tidsskriftet *Philosophy and Public Affairs*.¹⁰ Den efterfølgende debat og empiriske arbejde har stort set fulgt Doyles argument. Doyle tog udgangspunkt i Kants *Til Den Evige Fred*, og stillede spørgsmålet, om en sådan fred nu var opstået. Til det formål operationaliserede Doyle Kants opfattelse af, hvad et liberalt demokrati var. Dermed var han i stand til at opstille en liste over, hvornår diverse stater blev demokratiske. Denne liste sammenholdt han med en liste over krige udarbejdet af det såkaldte *Correlation of War* Projekt.¹¹ Resultatet var ifølge Doyle, at demokratier ikke gik i krig med hinanden.

Doyles konklusion vakte stor debat. En debat, der naturligt nok fokuserede på, hvorvidt Doyles liste over demokratier passede. For eksempel mener Doyle, at Danmark blev et demokrati i 1866.¹² Imidlertid var Grundloven af 1866 jo netop en begrænsning af den frie valgret i 1848-grundloven og indvarslede en periode, hvor den demokratiske kontrol med regeringen var mere end tvivlsom. Parlamentarismens indførelse i 1901 ville være en mere indlysende datering for demokratiets indførelse i Danmark, hvis man ikke vil have det danske demokrati til at falde i to perioder (1848-1866 og 1901-).

Den slags problemer er der ved så godt som hvert eneste land på Doyles liste. De værdier, der skaber et demokrati, er mangeartede og deres opstående evolutionær. Derfor er enhver liste åben for endeløse diskussioner. Det samme gælder, hvilke konflikter, der er krige, og skal tælles med i den krigsliste, demokratilisten skal holdes op imod. Igen er Danmark et godt eksempel. For hvis Danmark var et demokrati i 1848, hvordan skal man da forholde sig til krigen i Slesvig samme år? Var det en borgerkrig, der falder uden for listen (hvilket i sig selv er et problem). Eller var det en krig mellem Slesvig repræsenterede ved sin stænderforsamling og den demokratisk valgte regering i København? Eller var krigen i Slesvig en kamp mellem demokratiske Danmark og det autoritære Preussen? Endelig rejser det ret lave antal af konflikter (og i visse perioder, demokratier) rejser en række statistiske problemer – er den demokratiske fred blot et tilfælde dækket af den statistiske

usikkerhed?

Disse diskussioner har konstitueret debatten om demokratisk fred siden Doyles artikel. Det er kendetegnende for dem, at de alle beskæftiger sig med forudsætningerne for fred mellem demokratier.¹³ De diskuterede faktorer beskriver *ikke*, hvordan fred opstår mellem demokratier.

Teorien om den demokratiske fred følger Clausewitz' diktum om at krig er "... en fortsættelse af det politiske samkvem iblandet andre midler".¹⁴ Det politiske samkvem i demokratier er af en karakter, der ikke fører til anvendelse af krigens midler. Mens andre typer regeringer er villige til at anvende militære midler. Imidlertid er demokratier ikke pacifistiske. Demokratisk fredsteori erkender gerne, at demokratier går i krig med ikke-demokratier. Der er altså en særlig kvalitet ved det politiske samkvem i demokratier, der gør, at når to demokratier indgår i et internationalt politisk samkvem opstår der ikke krig. I 2000 forklarede den amerikanske udenrigsminister Madeleine Albright det således:

"In a dictatorship, foreign policy is designed and directed from the top by a small group. This certainly simplifies decisionmaking but it weakens accountability. In such a system, policies may be dangerous because there are no brakes on the excesses which can take place."¹⁵

Efter den Kolde Krig er der ikke plads til nuancer for karakteristikken af andre landes politiske system i Vesten. Ethvert ikke-demokrati er således at karakterisere som et diktatur, og de samfund er altså ifølge Albright ofre for al menneskelig svaghed. Ikke-demokratier er institutionelt ude af stand til at forhindre en farlig eller ondsindet udenrigspolitik fra at blive ført, og derfor vil de til syvende og sidst føre en sådan politik. Sådan er det ikke i demokratier, mener Albright:

"In a democracy, leaders have a responsibility not only to point the way, but also to persuade their constituents to follow. Otherwise, their policies cannot be sustained ... Democratic officials must cope with many pressures from which dictators are shielded, but such leaders often emerge sounder and stronger. Their commitments can be relied upon, because they result from a process in which the public has been heard. And the risks they are taking are likely to be the right ones, because they reflect democratic values ... That is why the spread of freedom is vital to international peace and law."¹⁶

I Albrights øjne fører diktaturer diverse politikker, men de har ikke en politisk kultur. For diktaturer er handling en funktion af vilje og magt. Det er sådan diktatoren kommer til magten, sådan han udøver den, og sådan han mister den. Et demokrati derimod, har en politisk kultur. Her træffes beslutninger gennem debat, og denne debat leder demokratier til at træffe mere gennemtænkte og gennemførlige politiske valg. Albright skelner således mellem to typer udenrigspolitik: den diktatoriske og den demokratiske. Disse to typer udenrigspolitik skaber to forskellige sfærer i international politik. Diktatorer vil føre en politik, hvorved de søger at presse deres vilje igennem med magt, som de er vant til hjemmefra. De vil kun bøje af for større magter end dem selv. Demokratier fører derimod en mere velovervejet og åben politik baseret på dialog snarere en

konfrontation. Når et demokrati fører udenrigspolitik med et andet demokrati mødes to politiske kulturer. Demokratierne kan diskutere med hinanden som der diskuteres internt i deres stater, og dermed kan de opnå fælles løsninger og skabe fælles institutioner, som de gør det nationalt. De skaber dermed en politisk zone, hvor udenrigspolitikken føres med fredelige midler og fremskridt som mål. I deres forhold til diktaturerne møder demokratierne ikke denne åbenhed. De må derfor spille diktaturernes magtspil – til tider med militære midler. En situation, der ikke har udsigt til at forandre sig, med mindre diktaturerne demokratiseres.

Den demokratiske fred er tilstedeværelsen af en bestemt type udenrigspolitik, en politisk kultur, der definerer en særlig fredszone. Som Albrights udtalelser viser, er den demokratiske fred den optik, hvorigennem demokratier betragter international politik. Over for stater, de genkender som demokratier, fører de politik efter særlige regler i forventning om at møde fred og ingen fare. Overfor stater, de genkender som diktaturer, forventer de fare og kun den fred, de selv kan gennemtvinge. For demokratier er verden således delt op i en politisk zone af fred og en konflikt zone.

Teorien om den demokratiske fred påviser eksistensen af fredszonen, men den gør det på samme måde som Columbus' udkigspost fik øje på Amerika: den kan påvise, at der er noget derude, men den har ingen mulighed for at sige, hvad det, den kan se, indeholder. Teorien om den demokratiske fred kan konstatere, at demokratier ikke går i krig med hinanden, men den kan ikke forklare, *hvorfor* de ikke gør det. Teorien om den demokratiske fred kan ikke beskrive det politiske rum, de skaber. Frem for alt kan den med sit kvantitative udgangspunkt ikke gøre rede for, hvordan opfattelsen af den demokratiske fred i sig selv former demokratiers perception af international politik. For en sådan forklaring skal man gå tilbage til Immanuel Kant og videre til Adam Ferguson.

Det kosmopolitiske system og civilsamfundet

Kant opstillede ingenlunde en hypotese om 'evig fred' som er blevet verificeret 200 år senere. Kant fremlagde ikke sit argument i håb om, at historien ville bevise, at han havde ret. Kant mente, at han påviste, at liberale samfund kunne bringe historien selv til ende. Historien var defineret af krig, lød Kants argument. Succes i krig afgjorde kongers eftermæle og nationers skæbne. Krige prægede den økonomiske og sociale udvikling. Der var gode grunde til at historieundervisningen i Europa på Kants tid handlede om krige vundet og tabt, og gav eleverne tro på, at man kunne og skulle vinde den næste krig. Sådan var monarkier ifølge Kant. Albrights beskrivelse af diktaturers forhastede og aggressive politik kan således føres tilbage til Kant. Ligeså kan hendes opfattelse af, at demokratier er mere fredelige. 'Republikker' skabte national fred gennem en politisk diskurs, mente Kant. Hans *Til Den Evige Fred* er skrevet som en fredstraktat, der skulle institutionalisere denne nationale fred internationalt. Ved at tilslutte sig traktaten ville 'republikker' skabe en international republik, 'et fredsforbund'.¹⁷ I dette forbund ville den politiske fred sænke sig.

Men hvorfor var republikker fredelige? Kants svar på det spørgsmål var ikke udelukkende hans eget. Kants svar var snarere konklusionen på en debat, som havde været konstituerende for Oplysningstidens forståelse af det moderne samfund. Kants geni bestod, på dette som på andre områder, i at dekonstruere et helt korpus af ideer til en kritisk essens. For derefter at rekonstruere emnet på en måde, så hvad han anså

for dets imperative konsekvenser virkede som selve formålet med hele den filosofiske diskussion der var gået forud for Kants behandling af emnet. I sit arbejde med fred og liberale samfund tog Kant implicit udgangspunkt i den debat om civilsamfundet, hvormed Oplysningstiden forsøgte at forstå det moderne samfund.

Civilsamfundet var Adam Fergusons måde at beskrive den nye, moderne sociale og politiske orden, der opstod i Vesteuropa i det attende århundrede. Ferguson hørte sammen med David Hume og Adam Smith til den kreds af liberale tænkere, der udgjorde et vigtigt element i den såkaldte skotske oplysningstid. I 1767 publicerede Ferguson *An Essay on the History of Civil Society*.¹⁸ Fergusons essay kan betragtes som et af de klassiske værker inden for historisk sociologi, idet Ferguson søgte at finde svar på sit samfunds udvikling gennem en historisk sammenligning af dets udvikling og andre samfunds udvikling.

Ferguson mente således, at det klassiske Rom og Storbritannien var de to mest beundringsværdige samfund i menneskeheds historie. Ville Storbritannien ende i forfald og dekadence som Rom?¹⁹ Ferguson svarede nej. For på trods af al sin forbilledlige storhed var Rom et 'rude society', men Storbritannien var et civiliseret samfund. Det romerske samfund var fanget i historien. De institutioner, det en gang havde udviklet, var det ikke i stand til at forandre. Rom kunne blive mere af det samme, men aldrig mere end det var. Således var det romerske imperiums mægtige udstrækning til syvende og sidst kun udtryk for Roms manglende evne til at forandre sig selv. Rom kunne sprede sig, men ikke forandre sig. Derfor overvældede de indre konflikter og dysfunktionaliteter i den romerske samfundsmodel til sidst det romerske samfund – og det forsvandt fra historiens scene.

Omvendt forholdt det sig med civiliserede samfund som Storbritannien. Ferguson anså sådanne samfund for selve historiens scene. De havde indarbejdet forandring i deres samfundsstruktur. Det var gjort via arbejdsdelingen. Fergusons behandling af arbejdsdelingen er forskellig fra den, vi kender fra senere sociologer som Durkheim, Marx, Weber og Tönnies.²⁰ For dem handlede arbejdsdelingen om fordelingen af velstand og samfundets sociale sammenhængskraft. For Ferguson handlede arbejdsdelingen om den fred, forandring kunne skabe.

I det romerske samfund kunne sociale uligheder eller politiske konflikter ikke løses ved at forandre samfundet, i det moderne samfund kunne sådanne forandringer finde sted. Dermed kunne man undgå de voldelige konfrontationer, der havde bragt Romerriget til fald, og siden præget den præmoderne Vesteuropæiske historie: "... there is no peace in the absence of justice. It may subsist with divisions, disputes, and contrary opinions; but not with the commissions of wrongs. The injurious, and the injured, are, as implied in the very meaning of the terms, in a state of hostility."²¹

Et civilsamfund var præget af forskellige sociale og politiske grupperinger, uenighed og forskellige politiske ideer, men disse var ikke låst i det nulsumsspil, et traditionelt samfund holdt sociale aktører fast i. Moderne samfund kunne forandre sig i kraft af arbejdsdelingen, og derfor var de kendetegnet ved "domestic peace and regular policy."²² En 'regular policy', hvorefter den forulempede og den forulempede part betragtede hinanden som en del af samme politiske system. Et system, der ikke betingede deres problemer, men som skulle bruges til at løse deres problemer. Et sådant samfund var således civilt i begge ordets betydninger: det var baseret på den spontane

orden, som arbejdsdelingen tilsagde, og det var ikke-konfliktuelt således, at våbenmagt ikke var nødvendig for at føre sin vilje ud i livet.

Som tidligere præst ved et skotsk regiment havde Adam Ferguson en stor interesse i international politik. Ferguson mente således at kunne se en parallel mellem den fred og stabilitet civilsamfundene skabte for sig selv og forholdet civilsamfundene i mellem. Ferguson mente således at man i det moderne Europa havde ført "the civilities of peace into the practice of war."²³ Forholdet mellem civilsamfund var ikke blot alles kamp mod alle. Den europæiske magtbalance forhindrede stater i at føre den totale krig mod hinanden. I stedet var magtbalancen kronen på civilsamfundenes internationale værk, idet den moderation, de udviste nationalt, kom til udtryk internationalt:

"The happy system of policy on which European states have proceeded in preserving this balance; the degree of moderation which is, in adjusting their treaties, become habitual even to victorious and powerful monarchies, does honour to mankind, and may give hopes of a lasting felicity to be derived from a prepossession, never, perhaps, equally strong in any former period, or among any number of nations, that the first conquering people will ruin themselves, as well as their rivals."²⁴

Ferguson mente således, at det største håb for fred lå i at skabe et internationalt samfund, der kunne sikre "domestic peace and regular policy". Den stabile nationale politik kunne overføres til den internationale politik i form af fælles normer, også for konflikt, og dermed kunne den hjemlige fred sikrest mest mulig. Krig ville imidlertid forekomme – også mellem civilsamfund. Men hvorfor kunne freden kun være national? Hvorfor kunne civilsamfundets fred ikke spredes til det internationale samfund? Det var med det spørgsmål, Kant førte Fergusons tanker videre.

Kant fokuserede på civilsamfundets internationale rolle. Ved at benævne det en 'republik' viste Kant sit fokus på civilsamfundets stat og dens relationer til andre stater.²⁵ Kant afviste Fergusons skelnen mellem national og international fred. Det var ikke muligt at skabe et nationalt civilsamfund uden at etablere noget lignende på internationalt plan: "... the problem of establishing a perfect civil constitution is subordinated the problem of a law-governed external relationship with other states."²⁶ Kant mente ikke, at et civilsamfund ville kunne fastholde sin civilitet, når det eksisterede i et internationalt system domineret af autoritære regimer (kongedømmer, på Kants tid). Konger var ikke en del af det politiske liv, mente Kant. Aristokratiet hvorfra konger var rekrutteret, var en farlig international klasse, der ikke indgik i civilsamfundets arbejdsdeling, men brugte disse samfund som brikker i deres dynastiske spil.²⁷ Derfor ville en konge søge at gear sit samfund til krig og naturligt nok gå i krig mod civilsamfund. Som det var almindeligt på den tid (og ikke ualmindeligt selv i dag) mente Kant, at autoritære regimer var mere effektive til at føre krig, og derfor ville civilsamfund føle sig presset til gradvist at blive mere autoritære for at kunne forsvare sig mod kongedømmerne. Måske ville civilsamfundene endda komme i krig med hinanden, og dermed fremme hinandens autoritære processer, fordi den logik, kongedømmernes krigsførelse gav det internationale system, pressede civilsamfundene dertil.

Derfor måtte civilsamfundene slå sig sammen i et fredsforbund med hvilken de ville etablere "a cosmopolitan system of general political security."²⁸ Fredsforbundet var kosmopolitisk, fordi det udvidede civilsamfundenes 'domestic peace and regular policy' til det internationale samfund. Desuden skabte det almen sikkerhed for civilsamfundene. Sikkerhed ikke blot i den traditionelle forstand som fraværet af truslen om krig, men en politisk sikkerhed. En sikkerhed for, at civilsamfundenes politiske systemer ikke ville blive truet. Det kosmopolitiske system skulle skabe en hel ny logik i international politik. En logik, der – modsat den autoritære – ikke ville nedbryde civilsamfundet, men tværtimod styrke det i interaktion med andre civilsamfund.

En verden sikker for demokratiet

I det tyvende århundrede blev ideen om civilsamfundet som en betingelse for fred konstituerende ikke alene for Vestens sikkerhedspolitik, men for Vesten selv. En opfattelse, der blev så indgroet, at den demokratiske fred kom til at stå som den vestligt dominerede international politik teoris eneste empiriske lov. Før Første Verdenskrig var der især mellem Storbritannien og USA ved at opstå en følelse af, at 'the English speaking peoples' havde en særlig politiske kultur og frihed, der skabte et særligt fællesskab. Men, som det var tilfældet med Storbritanniens alliance med Frankrig, denne fællesskabsfølelse havde ikke direkte politiske konsekvenser. Man opfattede stadig international politik i termer, som Kant ville have fundet skuffende royale. Første Verdenskrig ændrede dette fundamentalt.

De europæiske stater havde begyndt Første Verdenskrig i forventning om en hurtigt og afgørende krig, der kunne forhindre, at den europæiske magtbalance tippede imod dem. Imidlertid virkede magtbalancen så godt, at to sider var ude af stand til at fremtvinge en afgørelse.²⁹ Dermed steg forventningen til, hvad krigen skulle udrette. Tusinder af unge mænds liv kunne ikke blot ofres for magtbalance, deres offer måtte købe noget større. Krigens pris gik op, og endte på en helt ny international orden. Den tyske Kejser udtrykte det i vanlig bombastisk stil:

"The war is the struggle between 2 *Weltanschauungen*: the Germanic-German [one] for manners, right, loyalty a[nd] faith, true humanity, truth and real freedom; against the Anglo-Saxon [one for] service of mammon, power of money, indulgence, land hunger, lies, treason, deception, and, last but not least, insidious assassination."³⁰

Da USA gik ind i krigen var det netop for at forhindre, at den tyske verdensopfattelse sejrede.³¹ I en krig fastlåst af balanceret magt, var det USA, der tippede vægtskålen, og leverede sejren til Vesten. Men den amerikanske præsident Wilson lagde ikke blot amerikanske divisioner i vægtskålen. Han lagde desuden en vision for en ny verden. En vision, der gav genklang i den verdensopfattelse, man fandt i Storbritannien og Frankrig. Norman Angell udtrykte denne opfattelse, da han argumenterede for, at magtbalancen havde tvunget demokratiene til at føre en udenrigspolitik, der ikke var en naturlig fortsættelse af deres demokratiske politiske kultur. Dette var et ekko af Kants argument, og ligeså var løsningen. Alliancen mellem Frankrig, Italien, Storbritannien og USA skulle med freden transformeres til et kosmopolitisk system af almen sikkerhed. I dette folkeforbund skulle Tyskland og de andre

fjender kunne optages, hvis de viste demokratisk sindelag. Gjorde de ikke det, skulle folkeforbundet bruges til at forsvare demokratiernes fred. Kant kunne ikke have sagt det bedre.³²

Præsident Wilson gjorde denne ide om folkeforbundet, som ikke blot var Angells, men en idé med tilslutning i vide kredse i de allierede stater, til sin egen. Med den idé kom Wilson til totalt at dominere de allieredes dagsorden for fredsslutningen. Da krigen sluttede og den vestlige alliance skulle omdannes til Folkeforbundet, stod Wilson og hans kollegaer i Storbritannien og Frankrig således overfor det valg, Angell havde opstillet: var Tyskland et demokrati, man kunne skabe fred med, eller var Tyskland stadig at regne for en fjende?

I besvarelsen af det spørgsmål viste Vesten, at for dem var demokrati ikke blot var et spørgsmål om afholdelsen af valg, men om tilstedeværelsen af et civilsamfund. Tyskland indførte en demokratisk forfatning for at leve op til Wilsons betingelser for en fredsslutning, men Wilson accepterede ikke, at denne forfatning havde gjort Tyskland til et demokrati, man kunne dele fred med. Når han så på det revolutionære kaos, Tyskland var i, var han overbevist om, at demokratiet i Tyskland ikke var det papir værd forfatningen var skrevet på. Tyskland manglede et civilsamfund.

Derfor blev Folkeforbundet dannet uden Tyskland. Folkeforbundet blev en institution, der med Wilsons ord skulle gøre verden sikker for demokratiet. Men Folkeforbundet skulle gøre verden decideret usikker for ikke-demokratier. Her genfinder vi opdelingen af verden i en fredszonzone af demokratier og en konfliktzone af 'de andre' uden om. Fredsslutningen kom således til at tjene til integrationen af de stater, der havde i alliance under krigen. Som sådan var Folkeforbundet fortsættelsen af Første Verdenskrig med andre midler.

Disse midler skabte, Vesten som vi kender begrebet i dag. Vesten har altid været en reference til det ideelle og efterstræbelsesværdige i europæisk civilisation. Med Første Verdenskrig blev dette ideelle identificeret med civilsamfundet og dets udbredelse defineret af det nordatlantiske område. Vesten var den demokratiske fred og i kraft af civilsamfundet blev Vesten identificeret som aftagerne af hele den europæiske civilisation. Amerikanske universiteter begyndte således under Første Verdenskrig at udbyde 'war and peace courses' for at forklare nødvendigheden af amerikansk engagement i europæisk sikkerhedspolitik. På disse kurser lærte man ikke, som man måske kunne tro, strategiske studier, men blev undervist i den vestlige kanon. Det var disse værdier som Vesten repræsenterede, og som krigen var nødvendig for at forsvare.³³

Konstruktionen af Vesten blev den mest blivende arv fra fredsslutningen efter Første Verdenskrig. Takket være Wilsons klodsede håndtering af senatet ville USA ikke tilslutte sig Folkeforbundet.³⁴ Dermed mistede det styrken til at holde Tyskland nede. Resultatet var endnu en verdenskrig.

Kosmopolitisk integration

Det var i hvert fald den måde Vesten opfattede det på. At Første Verdenskrig ikke havde skabt en verden sikker for demokratiet konstituerede de tiltag, Vesten havde taget for at skabe orden og fred efter Første Verdenskrig, som en lære for, hvordan man *ikke* skulle gøre den slags i fremtiden. Spørgsmålet var, hvad man havde lært: var fejlen at Vesten ikke havde sat Tyskland tilstrækkeligt på plads efter Første Verdenskrig eller var fejlen tværtimod, at man ikke havde givet Tyskland mulighed for at være en del af den nye orden? Roosevelts fi-

nansminister, Henry Morgenthau, var ikke i tvivl. "The German people must bear the consequences of their own acts", skrev han i et udkast til den plan for, hvad de allierede skulle stille op med Tyskland, der kom til at bære hans navn.³⁵ Morgenthau-planen var baseret på den opfattelse, at "the NAZI regime is not an excrescence on an otherwise healthy society but an organic growth out of the German body politics."³⁶ Som Wilson mente Morgenthau, at Tyskland aldrig kunne blive et civilsamfund, og man derfor lige så godt kunne lade være med at forsøge at skabe et demokrati i landet. Tysklands historie havde på sin vis kulmineret med nazismen, og hvis man lod Tyskland passe sig selv ville det igen blive nazistisk. Ud fra den opfattelse var Morgenthau plan knusende logisk: tysk historie skulle spoles tilbage. Tyskland skulle de-industrialiseres og omdannes til et landbrugssamfund. Landet skulle deles op i tre selvstændige stater og store grænseområder gå til de omkringliggende lande.³⁷ Ruhr skulle besættes af FN. Desuden skulle tysk militarisme bekæmpes med alle midler og på alle niveauer: fra at ingen videreuddannelse ville være tilladt indtil man med tiden fik uddannet nye lærere i Tysklands nabolande til et forbund mod militærorkestre.

Morgenthau planen blev godkendt af Roosevelt og Churchill på deres topmøde i Quebec i september 1944. Men planen blev som bekendt ikke gennemført. Ikke fordi den ikke var gennemførlig. På mange måder gennemførte Sovjetunionen deres egen version af Morgenthau-planen i Østtyskland. Men den fred, som Morgenthau-planen tilbød med Tyskland, var ikke den man ønskede i Vesten. I sine erindringer fremstiller den daværende britiske udenrigsminister Anthony Eden således Churchill og Roosevelts accept af Morgenthau-planen som et beklageligt tilfælde af regeringschefer, der kom til at tænke selv. Hvis de havde gennemtænkt konsekvenserne, ville de ikke have besluttet som de gjorde. Da deres embedsapparater gjorde konsekvenserne gældende, blev Morgenthau-planen "quietly put away".³⁸ Men konsekvenserne var yderst velgennemtænkte. Vesten tænkte blot ikke i de baner. Tværtimod konkluderede den officielle amerikanske Committee on Post-War Programs, der var nedsat af udenrigsministeriet, og således intet havde at gøre med finansministerens planer, at:

"It is recommended that the United States encourage the earliest possible integration of Germany into the community of peace-loving nations and into the world commerce through holding out to a reconstructed Germany the prospect of early admission to the general international organization and participation without discrimination in world trade."³⁹

Morgenthau havde delt Wilsons opfattelse af, at Tyskland ikke havde mulighed for at blive et civilsamfund, og derfor altid ville være en potentiel fjende, en del af konfliktzonen. Nu begyndte man i Vesten at fokusere på de dele af det tyske samfund, man opfattede som civile. Man var enig med Morgenthau og Wilson i, at det tyske samfund havde fulgt en autoritær vej og at denne nu havde ledt til to verdenskrige. Men det tyske samfund kunne reformeres. Det kunne blot ikke reformere sig selv. Efter Første Verdenskrig havde Tysklands civile samfund haft en chance til at blomstre i kejserrigets ruiner, men Vestens afvisende holdning havde forhindret det i at få den støtte, det behøvede. Denne gang skulle det være anderledes. "As my generation looks back to the years between the wars",

skrev Sumner Welles i 1944, "I think our one outstanding thought must always be 'it might have been'."⁴⁰ Denne gang skulle det være.

Imidlertid havde Sovjetunionen, som nævnt, ikke samme milde planer for Tyskland. En væsentlig faktor i den Kolde Krigs udbrud var sammenstødet mellem Vestens og Sovjetunionens planer for Tyskland. Det skyldtes ikke blot den konflikt, de forskellige planer konkret gav anledning til, men i lige så høj grad den forskellighed mellem de to system, de afslørede. Ved at modsætte sig Vestens planer om at omdanne Tyskland til et civilsamfund, viste Sovjetunionen, at det ikke troede på civilsamfundets fredsskabende karakter. Sovjetunionen så den demokratiske fred som en transnational borgerlig sammensværgelse, der skulle holde arbejdere i alle lande nede. Fred hørte det kommunistiske samfund til.⁴¹ Som Vesten så Sovjetunionen således fred som produktet af en bestemt samfundsform, men da dette samfund først skulle skabes, var Sovjetunionens fred et fremtidigt projekt. Hvor Vesten mente, at freden kunne skabes nu, mente Sovjetunionen, at de kapitalistiske lande og de socialistiske nødvendigvis måtte kæmpe om verdensherredømmet først.

Den Kolde Krig gav Vesten yderligere anledning til at forfølge en integrativ fredsstrategi overfor Tyskland. Den sovjetiske trussel gjorde for eksempel NATO til en nødvendighed. Det satte integrationstempoet op. Med den amerikanske udenrigsminister Dean Achesons ord, måtte Vesten "wage peace vigorously and relentlessly".⁴² På den måde realiserede Vesten et definerende træk ved Morgenthau-planen: dens storladenhed.

Som finansminister under Roosevelts *New Deal* havde Morgenthau brugt tre gange så mange penge som hans halvtreds forgængere tilsammen. Det var samme tro på store regeringsprogrammets effektivitet, som han lagde i noget så ambitiøst som en plan for at ændre en europæisk stormagts økonomiske, politiske og sociale struktur. De planer, der blev gennemført, var tilsvarende ambitiøse. Den europæiske økonomiske integration, der startede med Kul- og Stålnationen, og den militære integration i NATO var uden sidestykke i verdenshistorien. Efter Første Verdenskrig havde man ment, at den demokratiske fred kunne sikres med Folkeforbundets garantier for, hvad der ville ske, hvis et af dets medlemmer blev truet. Efter Anden Verdenskrig var det ikke nok. NATO blev rammen for et stående beredskab, hvori alle de vestlige stater stod vagt om den demokratiske fred. Den økonomiske integration var udtryk for at selve sikkerhedsbegrebet var blevet bredere. Sikkerhed var ikke længere blot et spørgsmål om fraværet af et militært angreb. Sikkerhed handlede nu også om økonomisk vækst og socialt stabilitet, der sikrede stabile civilsamfund, som skabt et stadigt mere solidt fundament under den demokratiske fred.

Historiens endeligt

Richard Lebow og Janice Stein har argumenteret for, at ingen vandt den Kolde Krig. Sovjetunionen brød sammen og med den det kommunistiske system, men Vesten kunne kun vinde ved at sælge sin civilsamfundssjæl til det militærindustrielle kompleks.⁴³ Det vestlige civilsamfund har forandret sig fra 1945 til 1990, præcist som det forandrede sig fra 1914 til 1945, men det betyder ikke, at dets værdier er formøbet på atommissiler. Der vil altid være de, der mener, at værdier går tabt med tiden. Spørgsmålet er, om Vesten selv mener, at det er sket – og det er mildest talt ikke tilfældet. I sine egne øjne har

Vesten sejret over selve historien. Kant forudså, at hvis det lykkedes civilsamfund at skabe et kosmopolitisk system, der kunne give dem almen politisk sikkerhed, ville de se tilbage på deres historie som havde dens eneste formål været at bringe dem hertil. Man kan betragte teorien om den demokratiske fred som legemliggørelsen af denne forudsigelse. Som nævnt indledningsvis, opstilles teorien om den demokratiske fred på baggrund af den konstatering, at vestlige demokratier ikke har været i krig med hinanden i gennem det tyvende århundrede og at dette faktum spiller en vigtig politisk rolle. Teorien om den demokratiske fred søger at forklare dette og ser tilbage demokratiers interaktion de sidste 200 år. Demokratiernes historie bliver således historien om skabelsen af den demokratiske fred. En historie, der når sit endemål med afslutningen af den Kolde Krig.

Da Francis Fukuyama fremførte dette argument i en hegeliansk variant i 1989 efterlod han mange med det indtryk, at historiens endeligt ville betyde sikkerhedspolitikens endeligt.⁴⁴ Hegel havde taget Kants ide om historiens endeligt til sig, men sat den ind i en ramme, der kan sammenlignes med cykelløbet Tour de France. Alle verdens nationer kørte om kap. På vej over historiens bjerge ville den stat med den mest effektive organiserende idé træde i karakter og vise de andre baghjul. Når historien nåede i mål, ville der derfor ikke være mere at tale om. De andre hold (nationer) ville udmattede og disintegrerede blot anerkende vinderen.⁴⁵ Sådan tænkte Kant ikke. For ham var historiens endeligt ikke objektiv, men et udtryk for hvordan civilsamfundene opfatter deres kosmopolitiske systems verdenshistoriske placering. Dette kosmopolitiske system er hinsides historien og dens krige, men det eksisterer i en historisk verden.

Kosovokrigen i 1999 viste, hvordan Vesten forholder sig til de, der i deres øjne stadig kæmper sig op af historiens bjerge. Ud fra et realpolitisk synspunkt kunne man spørge, hvilken forskel det ville gøre for Vestens sikkerhed, at de serbiske sikkerhedsstyrker gjorde deres beskidte arbejde i Kosovo, som de og deres etniske kollegaer havde gjort det i resten af det tidligere Jugoslavien. Det gjorde en verden til forskel, mente den britiske udenrigsminister Robin Cook:

"There are now two Europes competing for the soul of our continent. One still follows the race ideology that blighted our continent under the fascists. The other emerged fifty years ago out from behind the shadow of the Second World War. The conflict between the international community and Yugoslavia is the struggle between these two Europes."⁴⁶

Kosovokrigen var således intet mindre end en kamp mod historien. Milosevic havde åbnet Janus templets dør. Han fulgte ikke de kosmopolitiske spilleregler, som resten af Europa fulgte. For ham var krig et middel til at opnå politiske mål. Dermed genindførte han de slagmarker på Europakortet, som Præsident Bush havde udtalt, at Vesten havde chancen for at fjerne en gang for alle. Milosevic truede således den almene politiske sikkerhed i fredsforbundet. Hvis den serbiske regeringen kunne opnå sine mål med våbenmagt, hvem kunne så? Milosevic stillede spørgsmålstegn ved muligheden for at afslutte historien, og derfor måtte hans gerninger bringes til ende. Kosovos lidenhed på Europakortet blev således modsvaret af en gigantisk symbolsk betydning for konstruktionen af det kosmopoliti-

ske system.

I løbet af Kosovokrigen omdøbte Vesten således Balkan til Sydøsteuropa. Balkan symboliserede evindelige krige og konflikter. Konflikter, der i 1914 havde udløst Første Verdenskrig. Nu skulle Balkan være en del af Europa. Hvor Bismarck havde sagt, at Balkan ikke var en pommersk grenaders liv værd, så var Sydøsteuropa en anden sag. Tony Blair udtalte således, at når man så flygtningene fra Kosovo, så vidste man, at Bismarck tog fejl. Det gamle Europas realpolitik, som Bismarck var en mester i, var ligeglad med folks skæbne i fjerne lande. Det nye Europa følte sin kosmopolitiske sjæl angrebet, hvis krig blev brugt som et politisk middel.⁴⁷

Den tegnsætning, krig giver historiens forløb, har forandret sig. Hvor krig havde sat komma i det tyvende århundrede forløb, satte den Kolde Krig punktum for den konflikt, der konstituerede selve historiens løb. For Vesten tjener krig nu ikke til at bringe historien frem mod dens fredelige endemål, men til at forsvare dette endemåls realisering. Hvor afslutningen af den Kolde Krig var et punktum, var Kosovokrigen et udråbstegn. Teorien om den demokratiske fred er, som Hegel, fokuseret på at konstatere historiens endeligt: en tilstand af evig fred. Men fred er ikke en tilstand. Fred er en politik. For Vesten betyder historiens endeligt således, at der er fred, men også at der er fare. Netop fordi man har opnået et kosmopolitisk system af almen sikkerhed, er selv trusler, der i det tyvende århundredes løb ville have virket minimale, af stor vigtighed. Når muligheden for at skabe fuldstændig sikkerhed og optimere det kosmopolitiske system er tilstede, er alt andet end fuldstændig sikkerhed og kontinuerlig integration en fiasko. Og enhver fiasko en truende fare for, at historien måtte vende tilbage. Freden giver derfor behov for fredsskabelse som aldrig før. Når Vesten således sætter udråbstegn bag freden bliver det tydeligt, at demokratiernes almene sikkerhed findes ved at intervenere hinsides fredszonen. For intervention er en fortsættelse af den demokratiske fred med andre midler. De midler, der efter demokratiernes opfattelse, hører konfliktzonen til. Siden den Kolde Krig er Vestens interventioner således blevet dramatisk forøgede i kvantitet og intensiveret i kvalitet, idet Vesten både griber til militær magt og intervenserer i andre staters samfundsmæssige institutioner for at sikre sig, at de skaber det civilsamfund, som Vesten ser som betingelsen for fred.

Noter

1. Jeg vil gerne takke Christopher Coker, David Gress og Ole Wæver for deres kommentarer på tidligere inkarnationer af det her præsenterede argument. Argumentet står imidlertid – som altid – for min egen regning.
2. Bush 1992a.
3. Bush 1992b.
4. Bush 1992c.
5. Clinton 1999.
6. Kant 1995.
7. Kant 1970a.
8. Citeret i Lynn-Jones 1996, s. ix.
9. Lynn-Jones 1996, s. ix.
10. Genoptrykt i en antologi, der samler de vigtigste bidrag til debatten om den demokratiske fred, Doyle 1996.
11. Singer og Small 1982.
12. Doyle 1996, s. 7.
13. Suganami, ss. 70-79.
14. Clausewitz 1991, s. 750.
15. Albright 2000.
16. *Ibid.*

17. Kant fortsatte: "... dette forbund adskiller sig fra fredstraktaten (*pactum pacis*) ved at søge alle kriges afskaffelse frem for blot at afslutte én krig", Kant 1995, s. 50 – kursiveret i originalen.

18. Ferguson 1995.

19. Skotland var blevet en del af Storbritannien i 1707. Fergusons forhold til den nye union og dens fremtidsudsigter kan således sammenlignes med den måde, danskere i dag betragter EU. Man søger at forstå den nye politiske strukturs placering i ens egen historie og i verdenshistorien. Man kan således læse Fergusons værk som et argument for Storbritannien havde fremtiden for sig og at Skotland burde være en del af denne fremtid.

20. Durkheim 1982, Elster 1986, Tönnies 1965 og Weber 1968.

21. Ferguson 1995, s. 150.

22. Ferguson 1995, s. 214.

23. Ferguson, s. 189.

24. Ferguson 1995, s. 129.

25. Kant definerer republikanisme i kraft af tre principper: frihed, retslige afhængighed (d.v.s. borgerne føler sig forpligtet af loven) og retslig lighed, Kant 1995, s. 89ff. For Kant er disse principper ikke 'demokratiske', idet han, som det var almindeligt på den tid, forbinder demokrati med pøbelvælde. Imidlertid passer principperne godt på den måde moderne liberale demokratier opfatter dem selv.

26. Kant 1970a, s. 47.

27. Kant 1970b, s. 101ff.

28. Kant 1970a, s. 49.

29. Stevenson 1988, s. 87.

30. Citeret fra Herwig 1997, s. 315 – kursiveret i originalen.

31. Wilson 1917.

32. Angell 1918.

33. Gress 1998, s. 31ff.

34. For en beskrivelse af Wilsons forfejlede forsøg på at få senatet til at ratificere Versailles traktaten, se Ambrosius 1987.

35. FRUS 1944, s. 137.

36. FRUS 1944, s. 139.

37. Således ville Morgenthau-planen have rykket Danmarks grænse sydpå. Den bog Morgenthau skrev om sine synspunkter efter, at han var gået af som finansminister, *Germany is Our Problem*, blev da også oversat til dansk i 1946. At forlaget omtaler den som "et verdenspolitisk hovedværk" siger ikke alene noget generelt om stemningen efter krigen, men også at Morgenthaus løsning måske ville have været ekstra populær i Danmark, siden den ville betyde, at Danmark kunne få Slesvig tilbage uden at frygte for tysk revanche (Morgenthau 1946).

38. Eden 1965, s. 476.

39. FRUS 1944, s. 61.

40. Welles 1944, s. 7.

41. Light 1988, s. 243.

42. Acheson 1949, s. 7.

43. Lebow og Stein 1995.

44. Fukuyama offentliggjorde først sine tanker om historiens liberale endeligt i en artikel i 1989, Fukuyama 1992, siden uddybede han dem i en bog, Fukuyama 1992. I 1999 fik udviklingen i bioteknologi ham til at genoverveje om historien vitterlig var slut.

45. Hegel 1980, 1979.

46. Cook 1999.

47. Blair 1999. For en analyse af Vestens konstruktion af Kosovokrigen betydningen se Rasmussen 2000.

Anvendt litteratur

Acheson, Dean (1949): 'Address by the Honorable Dean G. Acheson, Secretary of State', genoptrykt i Dennis Merrill (red.): *Documentary History of the Truman Presidency, Volume 17: The Origins and Establishment of the North Atlantic Treaty Organization, 1948-1952*, University Publications of America, 1997.

Albright, Madeleine K. (2000): *Remarks to the National Democratic Institute International Leaders Forum*, Pasadena, California, August 13, 2000, as released by the Office of the Spokesman U.S. Department

of State.

Ambrosius, Lloyd E. (1987): *Woodrow Wilson and the American Diplomatic Tradition. The Treaty Fight in Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge.

Angell, Norman (1918): *The Political Conditions of Allied Success. A Plea for the Protective Union of the Democracies*, C. P. Putnam's Sons, London.

Blair, Tony (1999): *Prime Minister's Speech to Economic Club of Chicago*, Chicago, 23 April, Prime Minister's Office, <http://number-10.gov.uk/public/info/index.html>.

Bush, George Herbert Walker (1992a): *Remarks to the Conference on Security and Cooperation in Europe i Helsinki, Finland*, July 9, 1992, The George Bush Presidential Library, <http://www.csdl.tamu.edu/bushlib/papers>.

Bush, George Herbert Walker (1992b): *Remarks at the Texas A&M University in College Station, Texas*, December 15, 1992, The George Bush Presidential Library, <http://www.csdl.tamu.edu/bushlib/papers>.

Bush, George Herbert Walker (1992c): *Remarks at the Arrival Ceremony for President Boris Yeltsin of Russia*, June 16, 1992, The George Bush Presidential Library, <http://www.csdl.tamu.edu/bushlib/papers>.

Clausewitz, Carl von (1991 [1832-34]): *Om Krig*, Rhodos, København.

Clinton, William Jefferson (1999a): *Statement by the President to the Nation*, The White House, Office of the Press Secretary, March 24, Washington, <http://whitehouse.gov/-WH/new/html/19990324-2872.html>.

Cook, Robin (1999): 'It is Fascism that We are Fighting', i *The Guardian*, Wednesday, 5 May, London.

Doyle, Michael W. (1996 [1983]): 'Kant, Liberal Legacies og Foreign Affairs', i Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones og Steven E. Miller (red.): *Debating the Democratic Peace*, MIT Press, Cambridge, Mass.

Durkheim, Emile (1982 [1895]): *The Rules of Sociological Method – And Selected texts on Sociology og Its Method*, redigeret af Steven Lukes og oversat af W.D. Halls, Macmillian, London.

Eden, Anthony (1965): *The Eden Memoirs. The Reckoning*, Cassell, London.

Elster, Jon (ed.) (1986): *Karl Marx: A Reader*, Cambridge University Press, Cambridge.

Ferguson, Adam (1995 [1767]): *An Essay on the History of Civil Society*, Fania Oz-Salzberger (red.), Cambridge University Press, Cambridge.

FRUS (1944): *The Conference at Quebec 1944*, The Foreign Relations of the United States, United States Government Printing Office, Washington, 1972.

Gress, David (1998): *From Plato to NATO. The Idea of the West and Its Opponents*, The Free Press, New York.

Fukuyama, Francis (1999): 'Second Thoughts: The Last Man in a Bottle/Responses', i *The National Interest*, Washington.

Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man*, Penguin Books, London.

Fukuyama, Francis (1989): 'The End of History', i *The National Interest*, No. 16, Summer.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1980 [1822-30]): *Lectures on the Philosophy of World History. Introduction: Reason in History*, oversat af H. B. Nisbet, Cambridge University Press.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1979 [1807]): *Phenomenology of Spirit*, Oxford University Press, Oxford.

Herwig, Holger H. (1997): *The First World War. Germany and Austria-Hungary 1914-1918*, Arnold, London.

Kant, Immanuel (1995 [1795]): *Til den evige fred*, på dansk ved og med forord af Mogens Chrom Jacobsen, Glydendal, København.

Kant, Immanuel (1970a [1784]): 'Idea for a Universal History with a Cosmopolitan Purpose', i *Kant's Political Writings*, redigeret af Hans Reiss og oversat af H. B. Nisbet, Cambridge University Press, Cambridge.

Kant, Immanuel (1970b [1795]): 'An Answer to the Question: "What is Enlightenment?"', i *Kant's Political Writings*, redigeret af Hans Reiss og oversat af H. B. Nisbet, Cambridge University Press, Cambridge.

Lebow, Richard Ned og Janice Gross Stein (1995): *We All Lost the Cold War*, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Light, Margot (1988): *The Soviet Theory of International Relations*, Wheatsheaf Books, Brighton.

Lynn-Jones, Sean M. (1996): 'Preface', i Michael E. Brown, Sean M. Lynn-Jones og Steven E. Miller (red.): *Debating the Democratic Peace*, MIT Press, Cambridge, Mass.

Morgenthau, Henry (1946): *Tyskland er vort problem*, Westermann, København.

Rasmussen, Mikkel Vedby (2000): *'War is Never Civilised': Civilisation, Civil Society and the Kosovo War*, DUPI Working Papers 2000/4, København.

Singer, David og Melvin Small (1982): *Resort to Arms*, Sage, Beverly Hills, Calif.

Stevenson, David (1988): *The First World War and International Politics*, Oxford University Press, London.

Suganami, Hidemi (1996): *On the Causes of War*, Clarendon Press, Oxford.

Tönnies, Ferdiand (1965 [1935]): 'Gemeinschaft og Gesellschaft', i Talcott Parsons og Edward Shils (red.): *Theories of Society*, The Free Press, New York.

Weber, Max (1968 [1921]): *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*, Volume I, redigeret af Guenther Roth og Claus Wittich, University of California Press, Berkeley og Los Angeles.

Welles, Sumner (1944): *The Time for Decision*, Hamish Hamilton, London.

Vandt Kant?

Liberalisme og magtpolitik i det amerikanske århundrede

Det 20. århundrede var det amerikanske århundrede. USA var den stærkeste magt i verdenspolitikken og udnyttede sin styrkeposition til at formulere en vision for den internationale orden, der tager udgangspunkt i liberal tænkning om international politik generelt og mere specifikt i udvalgte elementer af Immanuel Kants vision om en liberal verdensorden.

Af Anders Wivel

“Consider the 20th Century”, bad Henry Luce i 1941 sine amerikanske landsmænd, “[i]t is ours not only in the sense that we happen to live in it but ours also because it is America’s first century as a dominant power in the world [...] there is the belief – shared let us remember by most men living – that the 20th Century must to a significant degree be an American century”.¹

Afslutningen på den kolde krig synes at være den logiske konklusion på det amerikanske århundrede. Aldrig i det moderne statssystemes historie har nogen stat stået stærkere end USA efter Sovjetunionens opløsning. Det amerikanske BNP er i dag dobbelt så stort som Japans og fire gange så stort som Tysklands. De amerikanske militæruddgifter er næsten fire gange højere end Ruslands og over fem gange højere end Frankrigs og Japans og de årlige amerikanske investeringer i forskning og udvikling svarer stort set til, hvad resten af G-7 landene investerer tilsammen.² Samtidig fremstår USA i dag som den ledende magt på blødere magtparametre som kultur, ideologi og institutioner.³

USA’s position burde ikke komme som en overraskelse for de der har beskæftiget sig med de seneste hundrede års internationale historie. Gennem hele århundredet har USA fremstået som en stadig stærkere magt og spillet en stadig mere aktiv rolle i international politik. Selv om USA’s geopolitiske placering mellem to verdenshave og med væsentligt svagere magter mod syd og nord traditionelt har skærmet landet mod potentielle fjenders angreb på amerikansk territorium, så betød USA’s stigende økonomiske interesser rundt omkring i verden kombineret med en række militærteknologiske udviklinger og ændringer i den internationale magtbalance, at udenrigspolitiske isolationisme i stigende grad blev erstattet af et aktivt ‘fremskudt’ forsvar for amerikanske militære og økonomiske interesser.

Forsvaret af amerikanske interesser er fra århundredets begyndelse blevet formuleret som et forsvar for liberale værdier og ikke mindst liberalt demokrati. Allerede Theodore Roosevelt fandt, at en aktiv udenrigspolitik var isolationismen moralsk overlegen og med Woodrow Wilson fik USA en præsident, der eksplicit satte forsvaret af menneskerettigheder, frihandel og liberalt demokrati overalt i verden på dagsorde-

nen. Omend amerikansk udenrigspolitik i mellemkrigstiden ofte tolkes som isolationistisk, så fremstod USA efter Anden Verdenskrigs afslutning som de liberale værdiers internationale forsvarer. Først mod den kommunistiske trussel under den Kolde Krig og siden som konstruktør og forsvarer af en ny verdensorden.

På den baggrund synes fremtiden at tegne lyst for et liberalt internationalt system. USA’s styrkeposition kombineret med landets traditionelle forvar for liberale værdier og eksplicitte styrkelse af denne dimension i udenrigspolitikken efter den Kolde Krig peger i retning af en stadig større udbredelse af liberale principper overalt i verden. Samtidig udfordres den liberale dagsorden i dag hverken af nationalsocialistiske eller kommunistiske ideologier som det tidligere var tilfældet. Francis Fukuyama havde i den forstand ret da han i 1989 erklærede historien for afsluttet.⁴ Liberalismen vandt det 20. århundredes ideologiske væddeløb, og selv om nye politisk-filosofiske dueller vil opstå i fremtiden, er der intet der tyder på, at de er på vej foreløbig.

Liberalisme og international politik

Mens liberalismen – i det mindste i en meget bred fortolkning – således fremstår som ideologisk sejrherre uden alternativ (ingen argumenterer for en afskaffelse af det liberale demokrati eller ytringsfriheden eller den private ejendomsret eller andre grundlæggende menneskerettigheder, omend der fortsat argumenteres for begrænsninger af disse rettigheder), så udgør spændingen mellem liberal utopi og magtpolitisk realisme fortsat en central debatakse i både politiske og akademiske debatter om international politik.

I de politiske debatter er distinktionen central både i det enkelte lands udenrigspolitik og i forbindelse med konstruktionen af en ny orden efter en stormagtskrig. Mens de enkelte stater kan vælge den udenrigspolitiske kurs de ønsker, er konsekvenserne af valgene radikalt forskellige afhængige af, hvilken verdensorden de handler indenfor. En verdensorden, hvor stormagterne garanterer håndhævelsen af liberale principper og udbyder institutionelle rammer, hvorigennem disse principper håndhæves og reguleres, har andre konsekvenser for omkostninger og gevinster ved den enkelte stats udenrigspolitiske valg end en orden, hvor andre principper dominerer.

I de akademiske debatter er spændingen ikke mindre central. Mens de politiske debatter som oftest er diskussioner

mellem forskellige nuancer af det samme synspunkt – magt-politisk realisme koblet med en liberal vision for hvordan følgerne af magtpolitikken kan mildnes eller en liberal utopi tilpasset de aktuelle magtpolitiske forhold – så skærpes og karikeres modsætningen ofte i de akademiske debatter. Allerede hos antikkens Thukydides finder vi en af modstillingens centrale elementer: konflikten mellem ret og magt. I den melianske dialog – en relativt kortfattet men central passage i bogen – stilles distinktionen skarpt op.⁵ Repræsentanterne fra det lille Melos – en af de få ægæiske øer uden for den athenske alliance – argumenterer for deres ret til at stå udenfor og bevare deres selvstændighed. Deres argument er baseret på retten til selvstændighed og friheden til at vælge samarbejdspartnere uden athensk indblanding. Athenernes modargument er baseret på magt. De afslår at diskutere retfærdigheden i det melianske krav om at stå udenfor alliancen. I stedet påpeger athenerne, at det vil give dem problemer i forhold til andre folk, hvis de lader Melos stå udenfor athensk dominans, samt at Melos vil være ude af stand til at forsvare sig i tilfælde af et athensk angreb.

Konflikten mellem Athen og Melos var en konflikt mellem ret og magt, men ikke en konflikt mellem liberalisme og magt-politik. Mens Thukydides fremstilling rummer flere elementer, der går igen i senere magtpolitiske tolkninger af international politik, så er det først med udviklingen af en egentlig liberalisme – og særligt med den skotske oplysningsfilosofi – at der konstrueres en liberal teori om det internationale.⁶ Hos David Hume og Adam Smith er den politiske økonomi i centrum. Den nationale såvel som den internationale orden er markedsbaseret og vokser gradvis frem som “a dynamic ‘discovery procedure’, an ongoing experimental and open-ended process which adapts to uncertainty and environmental flux”.⁷

Mens disse tænkere har haft afgørende betydning for udviklingen af politisk filosofi er deres betydning indenfor studiet af international politik begrænset. Der er tre årsager til dette. For det første gjorde deres fokus på politisk økonomi dem perifere i forhold til studiet af international politik, hvor det primære fokus er på årsager til krig og fred. For det andet var deres fokus på udenrigspolitik, mens det internationale systems natur og karakteristika var i fokus i studiet af international politik. Endelig var deres fokus primært på det nationale system fremfor det internationale system. Mens referencer til nationale systemer er populære i International Politik disciplinen enten som analogi til det internationale – i liberale tolkninger – eller som kontrast til det internationale – i magtpolitiske tolkninger – så er fokus i disse tolkninger på det internationale systems dynamikker.

Fremfor Hume og Smith er det mere end nogen anden Immanuel Kant – og særligt hans essay *Til Den Evige Fred* – der er blevet udgangspunktet for en liberal teoretiseren om international politik. Mens Hume og Smith primært var interesseret i politisk økonomi, så fokuserede Kant i *Til Den Evige Fred* på en række konkrete tiltag der kunne skabe fred mellem staterne. Disse tiltag fokuserede på forholdene i det internationale system og var baseret på en ganske bestemt opfattelse af systemets natur, der som udgangspunkt synes inspireret af Thomas Hobbes. Således anfører Kant, at “[t]he state of peace among men living in close proximity is not the natural state; instead the natural state is one of war, which does not just consist in open hostilities, but in the constant and enduring threat of them”.⁸ Ligesom Hobbes finder Kant derfor, at fred og orden må konstrueres.

Kants foretrukne løsning i *Til Den Evige Fred* adskiller sig imidlertid fundamentalt fra den vi finder hos Hobbes. For individerne i naturtilstanden var løsningen ifølge Hobbes etableringen af et civilsamfund gennem skabelsen af Leviathan. Uden en magt til at holde individerne i ave risikeredes alles krig mod alle. Men for staterne i det internationale system var løsningen ikke – som man måske kunne have forventet – etableringen af en ‘Leviathanernes Leviathan’. Selv om international politik er i en naturtilstand i den forstand, at der ikke er nogen overordnet autoritet til at holde staterne i ave, så er relationerne mellem stater ikke de samme som relationerne mellem mennesker i naturtilstanden. Individer i en anarkisk struktur må kæmpe en daglig kamp for at overleve, staterne er derimod i en mere sikker position, der muliggør sameksistens og skabelsen af et internationalt samfund baseret på fælles normer. På den baggrund finder Hobbes staternes naturtilstand acceptabel.⁹

Kant adskiller sig på flere måder fra denne opfattelse. For det første accepterer Kant ikke at reducere international politik til et spørgsmål om relationer mellem stater. Som opsummeret af Hedley Bull,

“The Kantian or universalist tradition [...] takes the essential nature of international politics to lie not in conflict among states, as on the Hobbesian view, but in transnational social bonds that link the individual human beings who are the subjects or citizens of states. The dominant theme of international politics, on the Kantian view, is only apparently the relationship among states, and is really the relationship among all men in the community of mankind ...”.¹⁰

Dette individualistiske udgangspunkt fører til en anden forskel på det kantianske og det hobbesianske perspektiv på international politik. Hvis det ikke er staterne men individerne, der er de centrale aktører, så er vi nødt til at se på staternes indenrigspolitiske organisering for at forstå deres udenrigspolitik. Med dette udgangspunkt lykkes det for Kant at koble samfundenes interne organisering til deres udenrigspolitiske adfærd. Ifølge Kant bør alle stater være republikanske og internationalt bør der dannes et forbund af republikanske stater. Dette begrundes Kant med at,

“[t]he sole established constitution that follows from the idea of an original contract, the one on which all of a nation’s just legislation must be based, is republican. For, first, it accords with the principles of the *freedom* of the members of a society (as men), second, it accords with the principles of the *dependence* of everyone on a single, common [source of] legislation (as subjects), and third, it accords with the law of the equality of them all (as citizens). Thus, so far as [the matter of] right is concerned, republicanism is the original foundation of all forms of civil constitution.”.¹¹

Til denne rettighedsbaserede begrundelse, føjer Kant imidlertid en konsekventalistisk begrundelse. Den republikanske forfatning sikrer freden,

“and the reason for this is as follows: If (as must inevitably be the case, given this form of

constitution) the consent of the citizenry is required in order to determine whether or not there will be war, it is natural that they consider all its calamities before committing themselves to so risky a game. (Among these are doing the fighting themselves, paying the cost of war from their own resources, having to repair at great sacrifice the war's devastation, and, finally, the ultimate evil that would make peace itself better, never being able – because of new and constant wars – to expunge the burden of debt.).¹²

Det tyvende århundredes liberale teorier om international politik er alle inspireret af Kant, dog i forskellig grad.¹³ Den mest direkte og eksplicitte kobling til det kantianske udgangspunkt finder vi i teorier om den demokratiske fred.¹⁴ Disse teorier tager udgangspunkt i Kants påstand om at republikker – i demokratisk fred teori liberale demokratier – er mindre tilbøjelige til at føre krig end andre stater og har på baggrund af en række empiriske studier modificeret denne påstand til tesen om at demokratier ikke går i krig med hinanden.¹⁵ Disse teorier er således koncentreret om Kants konsekventalistiske begrundelse for en demokratisk fred.

En anden kobling mellem nutidens liberale teorier om international politik og Kants tænkning finder vi hos de såkaldte neo-idealisters vision om kosmopolitisk demokrati.¹⁶ Denne vision fokuserer på det enkelte menneske som kosmopolitisk borger med mulighed for medlemskab af en række politiske fællesskaber, ved siden af, indeni og på tværs af nationalstaten. Dermed bliver neo-idealisterne tænkning langt mere radikal end demokratisk fred teoretikerens som de deler det kantianske udgangspunkt og et fokus på demokratiets internationale konsekvenser med. Omvendt neo-idealismen har bevæget sig et stykke bort fra det oprindelige udgangspunkt repræsenterer den i dag et klar og radikal videreudvikling af Kants rettighedsbaserede begrundelse for en demokratisk fred.

Det er dog ikke kun for teorier om det internationale at Kants konsekventalistiske og rettighedsbaserede argumenter for en liberal orden har haft betydning. Også i international praksis har disse argumenter spillet en fremtrædende rolle, ikke mindst i formuleringen af de visioner som amerikanske præsidenter har fremlagt gennem det 20. århundrede. Disse visioner er temaet for det følgende afsnit.

Liberalisme og magtpolitik i det amerikanske århundrede

Det 20. århundrede har budt på tre amerikanske visioner, der alle har repræsenteret et radikalt opgør med den herskende verdensorden. Den første og mest radikale af århundredets amerikanske visioner for en ny verdensorden blev præsenteret af Præsident Wilson i 1918 og blev formuleret på baggrund af et stigende amerikansk engagement i verdenspolitikken.¹⁷ Mens den amerikanske stat via sin fordelagtige geopolitiske placering i begyndelsen af det 20. århundrede kunne beskytte sig mod angreb på sine territoriale og militære interesser, så var amerikanske investorer og handelsfolk ikke i en lignende gunstig position. Tværtimod måtte de ved århundredets begyndelse deltage i et internationalt økonomisk system konstrueret på de gamle europæiske stormagters præmisser. Dette var et problem for et land som USA, der fra slutningen af 1700-tallet havde været blandt de væsentligste produktionscentre og fra det 20. århundredes begyndelse overtog Storbritanniens rolle som den førende industrimagt.¹⁸ I århundredets før-

ste årti betød disse forhold et svagt stigende amerikansk engagement i international politik. Man ønskede at holde sig udenfor det europæiske magtpolitiske spil men samtidig at beskytte amerikanske økonomiske interesser, ikke mindst i Latinamerika og Stillehavsområdet.

Snart betød Første Verdenskrig at det amerikanske udenrigspolitiske engagement blev udvidet til også at omfatte Europa med det primære formål at forhindre en europæisk hegemon, der kunne udfordre og true amerikansk økonomi og sikkerhed.¹⁹ Det var ikke første gang, at USA var i konflikt med en europæisk magt. Fra begyndelsen af 1800-tallet havde USA opfattet britiske og franske interesser i USA's nærområde som en trussel og fra 1890'erne betød rivaliserende økonomiske interesser i bl.a. Latinamerika et kølnet forhold til Tyskland. På samme tid havde de gamle europæiske magter opfattet det hurtigt industrialiserende og økonomisk ekspansive USA som en trussel mod deres etablerede magtpositioner.²⁰ Imidlertid var det første gang at amerikanske tropper blev stationeret på europæisk jord, og krigens afslutning markerede århundredets første amerikanske forsøg på at definere en ny verdensorden.

Denne nye orden initieredes allerede mod slutningen af krigen, i januar 1918, da Præsident Wilson i en tale til den amerikanske kongres opsummerede principperne bag en ny verdensorden i 14 punkter.²¹ Den umiddelbare baggrund for Wilsons tale var et behov for at retfærdiggøre USA's engagement i krigen overfor Kongressen og den amerikanske befolkning, men talens konsekvenser skulle hurtigt vise sig at blive langt mere vidtrækkende.

Talen var en vision om en liberal verdensorden med tydelig inspiration og udgangspunkt i både det amerikanske samfund og liberal ideologi. Den indeholdt i destilleret form alle væsentlige liberale ideer om international politik og havde dermed naturlig appel til det amerikanske samfund. Blandt de væsentligste elementer var afskaffelsen af handelsbarrierer og det magtbalancesystem, der hidtil havde karakteriseret det internationale system. Talen var en blanding af generelle overvejelser om international politik og emner der var mere specifikt knyttet til krigen i Europa. Det væsentligste konkrete element var talens 14. punkt, der foreslog oprettelsen af en "general association of nations", der skulle garantere politisk uafhængighed og territorial integritet "to great and small states alike". Denne idé førte – efter langvarige forhandlinger – til oprettelsen af Folkeforbundet i 1920 i forbindelse med fredsslutningen efter Første Verdenskrig.

Folkeforbundet var – som påpeget af Adam Watson – "a permanent compact committed to keep the peace on Kantian lines, and also a holy alliance of victorious and virtuous powers determined to make the world safe for democracy".²² Det var også en organisation, der fra begyndelsen var plaget af store interne problemer og snart viste visionen om Folkeforbundet sig uholdbar, da USA – på trods af at initiativet kom fra Wilson, der oven i købet personligt havde deltaget i forhandlingerne om fredsslutning efter Første Verdenskrig – afviste at deltage. Den amerikanske kongres frygtede, at Wilsons utopi frem for en liberal verdensorden ville medføre et uoverskueligt verdensomspændende engagement for USA og ønskede derfor ikke at forpligte landet i Folkeforbundet. Snart viste også andre stormagter reservationer. Frankrig og Storbritannien var medlemmer men uden vilje til at garantere opretholdelsen af Folkeforbundets grundlæggende principper. Sovjetunionen var i størstedelen af organisationens levetid ikke velkommen af ideolo-

giske årsager og var derfor kun medlem fra 1934 til 1940. Tyskland deltog kun fra 1926 til 1933. Samtidig var Folkeforbundet karakteriseret ved mange, detaljerede og uflexible regler, hvilket mindskede organisationens evne til tilpasning i en foranderlig verden.

Uden stormagter til at håndhæve forbundets principper og uden den fornødne fleksibilitet i principperne til at de kunne anvendes i en verden i forandring var Folkeforbundet og de principper som den var udtryk for dømt til nederlag i efterkrigstiden. Dette blev tydeligt da organisationen i 1930'erne viste sig handlingslammet i forhold til tyske, italienske og japanske angreb på andre stater i Centraleuropa (Tyskland), Middelhavsområdet (Italien) og Østasien (Japan). Som den engelske historiker E.H. Carr påpegede i 1939: "The characteristic feature of the crisis of the twenty years between 1919 and 1939 was the abrupt descent from the visionary hopes of the first decade to the grim despair of the second, from a utopia which took little account of the reality to a reality from which every element of utopia was rigorously excluded."²³

Dette sammenbrud førte til Anden Verdenskrigs udbrud, men også denne krigs afslutning gav plads til en amerikansk vision for en fremtidig verdensorden. Kort før krigens afslutning fremlagde Præsident Roosevelt sin vision for en verden baseret på samarbejde mellem krigens fire sejrende stormagter England, Frankrig, Sovjetunionen og USA. Mens Roosevelt i modsætning til Wilson ikke forestillede sig et liberalt internationalt system – dertil var Sovjetunionen for stærk – så betød hans vision, at en betragtelig del af systemet ville være styret ud fra liberale principper om markedsøkonomi og demokrati, og at den sovjetisk dominerede del af systemet ville acceptere dette, ligesom den vestlige del af systemet ville acceptere ikke at intervenere i den sovjetiske interessesfære.²⁴

Snart blev Roosevelts vision knust. Den sovjetiske besættelse af de tre små baltiske republikker samtidig og ekspansion i Centraleuropa kombineret med støtte til kommunistiske grupper i Grækenland, Tyrkiet og Iran umuliggjorde en deling af magten mellem krigens fire sejrende stormagter. Grækenland havde – ligesom Tyrkiet – modtaget militær støtte fra Storbritannien siden 1945 og da kommunistiske guerilla grupper med støtte fra Jugoslavien og Bulgarien øgede presset mod den græske regering i 1946 og de ligeledes britisk støttede regeringer i Iran og Tyrkiet også kom under stigende pres opgav Storbritannien og informerede USA om at man ikke længere så sig i stand til at blokere sovjetisk indflydelse i Sydøsteuropa og Mellemøsten.²⁵

Det amerikanske svar på den sovjetiske trussel var Truman-doktrinen. I sin tale til Kongressen den 12. marts 1947 understregede Truman, at "it must be the policy of the United States to support free peoples who are resisting subjection by armed minorities or outside pressures." Truman-doktrinen syntes på den baggrund som udgangspunkt liberal men snart skulle det vise sig at den først og fremmest var anti-kommunistisk, ikke pro-liberal. Som Roosevelts vision var den baseret på en accept af status quo og målet for efterkrigstidens amerikanske udenrigspolitik var at inddæmme truslen mod de liberale demokratier, ikke at udvide kredsen af dem. Ydermere var den trussel der skulle inddæmme ikke anti-liberal men kommunistisk. Gennem hele den Kolde Krig ydede USA således militær og økonomisk støtte til en lang række styre, der systematisk forbrød sig mod helt grundlæggende liberale principper og hvis eneste kvalifikationer til amerikansk hjælp be-

stod i deres offentlige fordømmelse af kommunismen og strategiske betydning for USA.

I Vesteuropa – den rigeste, bedst uddannede og mest industrialiserede del af den amerikanske interessesfære og dermed også den vigtigste del – spillede USA imidlertid en vigtig rolle for udbredelsen af liberale værdier. Ganske vist var størstedelen af disse lande allerede liberale demokratier med respekt for grundlæggende menneskerettigheder, men særligt i forhold til Vesttyskland spillede USA en central rolle for demokrati og markedsøkonomi. Ydermere var de økonomiske relationer mellem de vestlige lande præget af et væld af restriktioner og handelshindringer. På amerikansk initiativ blev disse reduceret betragteligt i efterkrigstiden. Dermed styrkede amerikanerne det europæiske bolværk mod kommunismen og dermed deres egen sikkerhed samtidig med at de institutionaliserede liberale principper gennem en række internationale institutioner.

Den Kolde Krigs afslutning betød, at det nu – som efter Første Verdenskrig – blev muligt at formulere en liberal vision for hele det internationale system. Sovjetunionens tilbagetrækning fra Østeuropa fra 1989 og efterfølgende opløsning i 1991 gav ny grobund for visionen om et liberalt verdenssamfund, der ikke adskilte sig væsentligt fra de vestlige samfund. Præsident Bush opsummerede denne vision i sin *State of the Union* tale i januar 1991: "What is at stake ... is a big idea: a new world order, where diverse nations are drawn together in common cause to achieve the universal aspirations of mankind – peace and security, freedom, and the rule of law. Such a world is worthy of our struggle and worthy of our children's future."²⁶

Som det også var tilfældet for Wilsons 14 punkter, var den umiddelbare årsag til indholdet i Præsident Bushs tale behovet for at legitimere USA's deltagelse i en krig på et andet kontinent, Golfkrigen mod Irak, der få måneder før havde besat den lille nabostat Kuwait. I modsætning til Wilsons vision fik Bushs tale imidlertid ingen væsentlige konsekvenser ud over det amerikanske engagement i krigen. USA's udenrigspolitik fik ikke nogen nævneværdig kursændring under Bush og da slet ikke set i lyset af de kolossale ændringer international politik oplevede i de år.

Tværtimod manglede USA i de første år efter den Kolde Krig en overordnet vision som man kunne tolke begivenhederne ind i. Som påpeget ovenfor var amerikansk udenrigspolitik under den Kolde krig rettet mod den kommunistiske blok og særligt Sovjetunionen og da Sovjetunionen forsvandt, forsvandt også USA's udenrigspolitiske vision. Som anført af Zalmay Khalilzad var USA i årene efter det sovjetiske kollaps "heading toward squandering a once-in-a-lifetime opportunity to shape the future of the world because it still does not have agreed upon vision and grand strategy for the new era."²⁷ Oven i købet syntes den liberale supermagt kun modstræbende at støtte de nye liberale demokratiske markedsøkonomier i Østeuropa. I 1990 gav USA således kun \$500 millioner dollars til at støtte Østeuropas overgang fra kommunisme, hvilket udgjorde mindre end en tolvtedel af det tyske bidrag,²⁸ og i 1991-92 da de russiske reformkræfter stod stærkt afstod USA fra helhjertet at støtte initiativer til omfattende privatiseringer.²⁹ Bush administrationen var med David Gergens ord "more adept at cleaning up the debris of an old world than building the framework of the new."³⁰

Med Præsident Clintons tiltræden i 1992 blev den demokratiske fred og de liberale idealer om at fremme frihandel, markedsøkonomi og menneskerettigheder fra begyndelsen sat højt på den udenrigspolitiske dagsorden. Allerede som kandi-

dat til præsidentvalget i 1992 strukturerede Clinton sin udenrigspolitik omkring fremme af demokrati internationalt og gennem hele sin embedsperiode er han igen og igen vendt tilbage til dette tema med udgangspunkt i en understregning af at amerikanske idealer og interesser nu for første gang var i harmoni. Så sent som i juni 2000 mødtes mere end 80 udenrigsministre på Clinton administrationens initiativ i Warszawa for at fremme accepten af liberalt demokratiske normer på verdensplan.

Mens dette peger i retning af en kantiansk drejning i amerikansk udenrigspolitik gennem de seneste otte år, er der flere forhold, der kvalificerer en sådan tolkning. For det første har støtten til liberalt demokratiske reformer været ujævn. Der er blevet gjort tydelig forskel på de magter, som USA har brug for til at sikre international stabilitet, og som derfor har fået betydeligt råderum uanset overtrædelser af liberale og demokratiske principper på trods af USA's erklærede mål, og de magter der har været uden betydning.³¹ Eksempelvis er Russiske overgreb i Tjetjenien og marginalisering af væsentlige dele af det russiske politiske spektrum er blevet accepteret, Kina er blevet centrum for betydelig amerikansk handelspolitisk interesse på trods af stadige og systematiske overtrædelser af menneskerettighederne og i Indonesien støttede Clinton administrationen Præsident Suharto helt frem til få uger før hans fald på grund af landets sikkerhedspolitiske og økonomiske værdi for USA.³² Også i Bosnien var USA længe om at reagere på voldsomme overtrædelser af menneskerettighederne.

Derimod synes fremme af liberalt demokrati og menneskerettigheder at spille en selvstændig rolle i de tilfælde, hvor dette mål ikke var i konflikt med magtpolitiske interesser. Eksempelvis fik truslen om amerikansk invasion i Haiti den regerende junta til at afstå fra magten, og i Latinamerika har USA aktivt søgt at fremme overgangen til liberalt demokrati og markedsøkonomi i Guatemala, Paraguay og Ecuador.

I tillæg til denne forskelsbehandling har Clinton administrationen igennem sine otte år tillagt de liberale idealer stadig mindre vægt. Selv om verden i løbet af Clintons præsidentperiode er blevet i stadig mere liberal, og selv om flere lande end nogensinde respekterer grundlæggende menneskerettigheder og borgerrettigheder, kan dette kun i et vist omfang tillægges den amerikanske udenrigspolitik under Clinton. Ganske vist har det fortsatte amerikanske fokus på disse emner fastholdt dem på den internationale dagsorden. Men samtidig har USA's egen politik i stadig mindre omfang fokuseret på konkrete tiltag til at fremme dem. Som kandidat til præsidentposten fokuserede Clinton i høj grad på at fremme liberale idealer, og i administrationens første år fokuserede man i høj grad på demokratiske problemer og overtrædelser af menneskerettighederne, også i Kina og Rusland. I 1994 fandt man imidlertid, at USA's økonomiske interesser i Kina var så væsentlige, at kritikken blev nedtonet, og ved det russiske valg i 1996 accepterede man omfattende demokratiske problemer ved det russiske valg for at ikke at bringe Yeltsin administrationens fortsatte eksistens i fare.³³ Ved WTO topmødet i Seattle i 1999 modarbejdede Clinton administrationen ligefrem den liberale dagsorden – og den frihandelspolitik der i de foregående år havde været et væsentligt element i udenrigspolitikken – ved at argumentere for højere internationale standarder på arbejdsmarkedsområdet evt. suppleret med handelsrestriktioner.³⁴

På den baggrund er Clintons udenrigspolitik snarere en illustration af amerikansk udenrigspolitik i det 20. århundrede

end en idealistisk reformulering af den. "Clinton may cloak U.S. policy in the rhetoric of 'world order' and general global interests, but its defining essence remains the unilateral exercise of sovereign power", påpeger Stephen Walt og finder at, "[t]his tendency to disguise power calculations is hardly surprising. Americans do not think of themselves as practicing realpolitik, but they do like being number one."³⁵

Vandt Kant?

Det 20. århundrede var det amerikanske århundrede. Ikke kun i den forstand at USA var den stærkeste magt i verdenspolitikken, men også i den forstand at USA efter Første Verdenskrig, Anden Verdenskrig og den Kolde Krig udnyttede sin styrkeposition til at formulere en vision for den internationale orden. Hvad der forener disse tre visioner – udover deres amerikanske oprindelse og korte levetid – er, at alle tre visioner tager deres udgangspunkt i liberal tænkning om international politik generelt og mere specifikt i udvalgte elementer af Immanuel Kants liberale vision om en liberal verdensorden, som den blev formuleret i *Til Den Evige Fred*.

Dette er tydeligst i Wilsons 14 punkter, der fortsat tjener som væsentligt referencepunkt for international liberalisme. Men også hos Truman ved Anden Verdenskrigs afslutning og hos Bush og Clinton efter den Kolde Krig er det liberale udgangspunkt tydeligt. Truman ville forsvare frie mennesker mod militære overgreb, Bush ville fremme fred, sikkerhed, frihed og en international retsorden, og med Clintons embedsperiode kom den internationale promovning af liberalt demokrati for alvor på den politiske dagsorden.

Mens visionerne således alle vidner om en amerikansk vilje til at sætte liberale værdier på den internationale dagsorden, vidner deres manglende implementering om, at den amerikanske supermagt har sat andre værdier højere. Men hvilke værdier? Den manglende implementering af de tre visioner viser, at USA i alle tre tilfælde har sat en bevarelse af status quo over egne revisionistiske idealer. Ser vi på USA's internationale position gennem det 20. århundrede er dette ikke overraskende. I begyndelsen af århundredet overtog USA Storbritanniens rolle som den stærkeste magt i det internationale system, og gennem århundredet lykkedes det USA at styrke denne position yderligere, omend den relative styrke i forhold til de andre stater varierede over tid og syntes at stagnere i de første årtier efter Anden Verdenskrig.

USA har således gennem hele det 20. århundrede stået i et dilemma mellem en magtpolitisk interesse i at bevare et status quo, der sikrede amerikansk uafhængighed, indflydelse og styrke, og en idealistisk dagsorden, der kaldte på en revisionistisk udenrigspolitik med det formål at konstruere en radikal anderledes verdensorden baseret på respekten for liberale principper. Denne konflikt mellem magtpolitik og idealisme, mellem status quo og revisionisme er århundredet igennem blevet løst til fordel for den magtpolitiske interesse i status quo og på bekostning af den revisionistiske idealisme.

Vil det være anderledes i det 21. århundrede? USA har i dag en styrkeposition uden sammenligning i de seneste hundrede års internationale historie.³⁶ Denne position som enesupermagt giver USA et endnu større incitament end tidligere til at bevare status quo, og en væsentlig del af den amerikanske udenrigspolitiske debat omhandler netop spørgsmålet om, hvilke strategier der vil være mest nyttige til at opfylde dette mål.³⁷ Allerede Kant pegede på de gavnlige konsekvenser af en republikansk fred, og udbredelsen af liberale værdier kan være en af

de strategier, som USA vil benytte sig af for at bevare sin position. Samtidig kan udbredelsen af disse værdier optræde som selvstændigt mål på i udenrigspolitikken. For de amerikanske beslutningstagere er mindst et mål imidlertid endnu højere på den politiske dagsorden: At sikre at det 21. århundrede bliver mindst lige så amerikansk som det foregående.

Noter

- ¹ Luce ([1941] 1999: 22, 24).
- ² Wohlforth (1999); cf. Joffe (1998).
- ³ Nye (1990); cf. Hansen (1998).
- ⁴ Fukuyama (1989).
- ⁵ Thukydide ([c. 400 B.C.] 1972: 400-408). Den melianske dialog adskiller sig fra resten af Thukydides værk ved at være opstillet som dialog i et drama mellem repræsentanter fra Athen og Melos. Denne form, samt dialogens noget stiliserede indhold og sammenhæng med værkets gennemgående pointer, har betydet, at dialogen er blevet fortolket som Thukydides egne refleksioner fremfor en historisk gengivelse. Se Thukydide ([c. 400 B.C.] 1972: Appendix 3). For en alternativ tolkning af den melianske dialog, see Donnelly (2000: Kapitel 6).
- ⁶ Hume ([1739-40] 2000); Smith ([1776] 1970).
- ⁷ Sally (1998: 25).
- ⁸ Kant ([1795] 1983: 111). Det er uvist, hvorvidt Kant havde kendskab til Hobbes værker. Ted Humphrey anfører at Kants opfattelse af naturtilstanden ligner den hobbesianske og muligvis er influeret af denne. Således havde Kant adgang til flere af Hobbes værker (Kant, [1795] 1983: 140, endnote 7).
- ⁹ Hobbes ([1651] 1996).
- ¹⁰ Bull (1977: 25).
- ¹¹ Kant ([1795] 1983: 112).
- ¹² Kant ([1795] 1983: 113). Dette står i modsætning til stater uden en liberal demokratisk forfatning. Her er indbyggerne undersætter, ikke borgere og regenten træffer beslutningen om hvorvidt man skal gå i krig. Han er nationens ejer, ikke en af dens borgere og "war does not affect his table, his hunt, his places of pleasure, his court festivals, and so on. Thus, he can decide to go to war for the most meaningless of reasons, as if it were a kind of pleasure party, and he can blithely leave its justification (which decency requires) to his diplomatic corps, who are always prepared for such exercises" (Kant [1795] 1983: 113).
- ¹³ Generelt kan der i dag skelnes mellem fire forskellige liberale perspektiver studiet af international politik: demokratisk fred teori, neo-idealisme, neoliberal institutionalisme samt frihandelsteori (cf. Dunne, 1997; Sally, 1998; Walt, 1998). Kun demokratisk fred teori tager eksplicit udgangspunkt i kantiansk tænkning, men alle fire perspektiver tager udgangspunkt i opfattelsen af det internationale system, som et rum uden grundlæggende interessemodsatninger mellem aktørerne, og hvor rationelle aktører derfor kan skabe en mere fredfyldt orden med større velfærd gennem institutionelt design – enten nationalt eller internationalt.
- ¹⁴ For en samling af en række væsentlige bidrag til demokratisk fred teori samt debatindlæg fra både fortalere for tesen om den demokratiske fred og en række kritikere, se Brown et al. (1996).
- ¹⁵ Som påpeget af Jack S. Levy: "The number of wars between democracies during the past two centuries ranges from zero to less than a handful depending on precisely how democracy is defined, but these are marginal deviations from a robust finding generated by rigorous and systematic empirical investigations. Moreover, in general wars involving all or nearly all of the great powers, democratic states have never fought on opposite sides. This absence of war between democracies comes as close as anything we have to an empirical law in international relations" (Levy, 1988: 88).
- ¹⁶ For en klar og kortfattet introduktion til disse ideer, se Held et al. (1999: 449-450).
- ¹⁷ Om den indenrigspolitiske baggrund for det stigende udenrigspolitiske engagement, se Zakaria (1998). Om den internatio-

nale baggrund, see Kennedy (1988) og Kahler (1996).

- ¹⁸ Kennedy (1988: Kapitel 5).
- ¹⁹ Mearsheimer (1998).
- ²⁰ Kahler (1996: 7).
- ²¹ Wilson (1918). Selv i dag har Wilsons 14 punkter indflydelse på debatten om amerikansk udenrigspolitik. Se eksempelvis Owen Harries' opstilling af 14 punkter for en amerikansk udenrigspolitik efter den Kolde Krig, der er formuleret i klar opposition til Wilsons oprindelige punkter (Harries, 1992/93).
- ²² Watson (1992: 283).
- ²³ Carr ([1939] 1981: 207).
- ²⁴ Som påpeget af Henry Kissinger syntes visionen at bygge på en række meget forskelligartede elementer: "Roosevelt's policy was a heady mixture of traditional American exceptionalism, ilsonian idealism, and Roosevelt's own canny insight into the American psyche, which had always been more attuned to universal causes than to calculations of rewards and penalties" (Kissinger, 1994: 397). Jeg argumenterer i analysen i hovedteksten for at visionen på trods af disse forskellige elementer kan karakteriseres som liberal.
- ²⁵ For diskussioner af disse begivenheder, se Kissinger (1994: Kapitel 11) og Walker (1993: Kapitel 2).
- ²⁶ Bush (1991).
- ²⁷ Khalilzad (1995: 57).
- ²⁸ Gergen (1992: 4).
- ²⁹ Walt (2000: 70).
- ³⁰ Gergen (1992: 3).
- ³¹ Som påpeget af Thomas Carothers "Where democracy appears to fit in well with U.S. security and economic interests, the United States promotes democracy. Where democracy clashes with other significant interests, it is downplayed or even ignored. And where the United States has few identifiable economic or security interests of any real consequence – as in large parts of Africa, for example – the United States will give some attention to democracy out of a general idealistic impulse but usually not commit major financial or human resources to the task" (Carothers, 2000: 3).
- ³² Carothers (2000: 3).
- ³³ Carothers (2000).
- ³⁴ Walt (2000: 75).
- ³⁵ Walt (2000: 78-79).
- ³⁶ Wohlforth (1999).
- ³⁷ En række akademiske bidrag til denne debat er samlet i Brown et al. (2000).

Litteratur

- Brown, Michael E. et al. (1996): *Debating the Democratic Peace*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Brown, Michael E. et al. (2000): *America's Strategic Choices*. Revised Edition. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Bull, Hedley (1977): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Houndmills: Macmillan.
- Bush, George (1991): *Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union*, January 29, 1991, Public Papers of the Presidents.
- Carothers, Thomas (2000): *The Clinton Record on Democracy Promotion*. Working Papers No. 16, September 2000. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Carr, E. H. ([1939] 1981): *The Twenty Years' Crisis 1919-1939*. Houndmills: Macmillan.
- Dunne, Timothy (1997): "Liberalism" i John Bayliss og Steve Smith (red.) (1997): *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press, pp. 147-163.
- Fukuyama, Francis (1989): "The End of History", *The National Interest*, No. 16, Summer 1989.
- Gergen, David (1992): "America's Missed Opportunities", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 1, pp. 1-19.
- Hansen, Birthe (1998): *The Unipolar World Order and its Dynamics*. Working Paper 1998/2. København: DUPI.
- Harries, Owen (1992/93): "Fourteen Points for Realists", *The*

- National Interest*, No. 30, Winter 1992/93, pp. 109-112.
- Held, David et al. (1999): *Global Transformations*. Cambridge: Polity Press.
- Hobbes, Thomas ([1651] 1996): *Leviathan*. Edited by Richard Tuck. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hume ([1739-40] 2000): *A Treatise of Human Nature*. Edited by David Fate Norton og Mary J. Norton. Oxford: Oxford University Press.
- Joffe, Josef (1998): *The Future of the Great Powers*. London: Phoenix.
- Kahler, Miles (1996): "Revision and Prevision: Historical Interpretation and the Future of the Transatlantic Relationship" i Miles Kahler og Werner Link (1996): *Europe and America: A Return to History*. New York: Council on Foreign Relations Press, pp. 1-28.
- Kant, Immanuel ([1795] 1983): "To Perpetual Peace: A Philosophical Sketch" i Immanuel Kant (1983): *Perpetual Peace and Other Essays*. Translated by Ted Humphrey. Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, pp. 107-143.
- Kennedy (1988): *The Rise and Fall of the Great Powers*. London: Fontana Press.
- Khalilzad, Zalmay (1995): "Losing the moment? The United States and the World After the Cold War" i Brad Roberts (red.) (1995): *Order and Disorder After the Cold War*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, pp. 57-77.
- Kissinger, Henry (1994): *Diplomacy*. New York: Touchstone.
- Levy, Jack S. (1988): "Domestic Politics and War" i Robert I. Rotberg og Theodore K. Rabb (red.) (1988): *The Origin and Prevention of Major Wars*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 79-99.
- Luce, Henry R. ([1941] 1999): "The American Century" i Michael J. Hogan (red.) (1999): *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the "American Century"*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 11-29.
- Mearsheimer, John J. (1998): "The Future of America's Continental Commitment" i Geir Lundestad (red.) (1998): *No End to Alliance: The United States and Western Europe: Past, Present and Future*. Houndmills: Macmillan, pp. 221-242.
- Nye, Joseph N. (1990): *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Sally, Razeen (1998): "Classical Liberalism and International Economic Order: An Advance Sketch", *Constitutional Political Economy*, Vol. 9, pp. 19-44.
- Smith, Adam ([1776] 1970): *The Wealth of Nations*. Edited with an introduction and notes by Andrew Skinner. London: Penguin Books.
- Thukydid ([c. 400 B. C. 1972): *History of the Peloponnesian War*. Oversat af Rex Warner. London: Penguin.
- Walker, Martin (1993): *The Cold War*. Great Britain: Vintage.
- Walt, Stephen M. (1998): "International Reactions: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, Spring 1998, pp. 29-46.
- Walt, Stephen M. (2000): "Two Cheers for Clinton's Foreign Policy" *Foreign Affairs*, Vol. 79, No. 2, pp. 63-79.
- Watson, Adam (1992): *The Evolution of International Society*. London: Routledge.
- Wilson, Woodrow (1918): *Address Before a Joint Session of the Congress*, January 8, 1918, www.lib.byu.edu/~rdh/wwi/1918/14points.html.
- Wohlforth, William C. (1999): "The Stability of a Unipolar World", *International Security*, Vol. 24, No. 1, pp. 5-41.
- Zakaria, Fareed (1998): *From Wealth to Power*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Liberales visioner på tærsklen til det nye årtusinde

De uhyrlige menneskelige, økonomiske og moralske konsekvenser af socialistiske eksperimenter gjorde på mange punkter det 20. århundrede til det spildte århundrede. Og for u-landene blev den "tredje vej" vejen til ufrihed, fattigdom, undertrykkelse, bureaukrati og isolation, skriver EU-eksperten Søren Toft i dette essay, der samtidig rejser spørgsmålet om nationalstatens fremtid.

Af Søren Sebastian Toft¹

"Bourgeoisiet, ved den hurtige forbedring af alle instrumenterne af produktionen, ved den vældige lettelse af midlerne til kommunikation, tiltrækker alle, selv de mest barbariske nationer ind i civilisationen. De billige priser på dets varer er det tunge artilleri, med hvilket den sprænger alle kinesiske mure, med hvilket det tvinger barbarernes intensive had til udlændinge til at kapitulere. Den fremtvinger alle nationer, på randen af udslettelse, til at adoptere den bourgeois produktionsmåde, den tvinger dem til at introducere, hvad den kalder civilisationen midt iblandt dem, d.v.s. til selv at blive bourgeois. I ét ord, den skaber en verden efter sig eget billede."

Karl Marx og Friedrich Engels fik mere ret i ovenstående spådom fra Det Kommunistiske Manifest fra 1848 end de anede. Deres dommedagsprofetier er faldet til jorden, mens markedsøkonomien er buldret derudad. En stadig større del af verdens befolkning lever længere, spiser bedre og sundere og er betydeligt rigere end på noget tidligere tidspunkt i menneskehedens historie. Tingene havde naturligvis set langt bedre ud, både i de tidligere kommunistiske lande og i udviklingslandene, hvis kommunismen og socialismen aldrig var blevet indført.

Klassekampen, voldelige revolutioner, proletariatets diktatur og arbejdslejrens tyranni. Det var den praktiske konsekvens af den utopiske kommunistiske og socialistiske ideologi i de mest overbeviste kommunistiske diktaturer. Det ideologiske tankegods udgjorde i praksis grundlaget for det blodigste samfundssystem, som menneskeheden endnu har været udsat for. Fra Lenin og Stalin, til Mao, Pol Pot, Castro og Kim Il Sung. Uanset kulturel og historisk baggrund var resultatet klart: millioner og atter millioner af døde, sultende, kvæstede og undertrykte mennesker. Eksperters skønner, at op imod 100 millioner mennesker blev ofret i den totalitære ideologis navn.²

Ser vi herudover på de generelle – indirekte og direkte – menneskelige, økonomiske og moralske omkostninger ved kommunismen og socialismen er dette århundrede på mange måder det spildte århundrede for langt den største del af klodens samfund. Tænk hvis Indien, Pakistan, Brasilien, Nigeria, Egypten, - ja næsten hele den tredje verden havde fulgt den lige vej til kapitalisme, frie markeder og demokrati. Så havde mere end en milliard mennesker højst sandsynligt ikke levet for under en dollar om dagen.

Er det nu også kommunismens og socialismens fejl? Ja, for

efter Anden Verdenskrig havde kun meget få lande i verden bevaret troen på demokratiet og kapitalismen. Den imperialistiske kapitalisme, mente mange i overensstemmelse med Lenins oprindelige analyse, førte direkte til det koloniale herredømme og Verdenskrigens udbrud. Og man må sige, at Europa ikke havde vist som det bedste eksempel i århundredes første halvdel.

De demokratiske regimer – i Tyskland, Italien, m.v. – havde vist sig at være alt for skrøbelige til at håndtere de voksende sociale problemer, som kapitalismen og industrialiseringen medførte. Læren var vel ganske klar for de fleste: Magten skulle ikke deles, men samles. Når det kom til gennemførelsen af de store industrialiseringsplaner var staten vel ligeså god som markedet. Og især når det gjaldt de såkaldt 'nødvendige reformer' måtte staten lede arbejdet – ofte ved militærets hjælp – mente langt de fleste af u-landenes ledere.

På trods af dybe kulturelle, religiøse, geografiske og historiske forskelle var de nye ledere i u-landene enige om en ting: staten skulle spille en dominerende rolle i samfundenes industrialiserings- og udviklingsproces. Jawaharlal Nehru i Indien, U Nu i Burma, Muhammed Ayub Khan i Pakistan, Gamal Abdel Nasser i Egypten, Ahmed Ben Balla i Algeriet, Kemal Atatürk i Tyrkiet, Robert Mugabe i Zaire, Kofi Baako fra Ghana – listen af ledere er lang, men opfindsomheden og kreativiteten uendelig kort.

De nye asiatiske og mellemøstlige ledere var enige om at gå den såkaldte "tredje vej" mellem kapitalisme og kommunisme. Et valg som hurtigt viste sig at være vejen til ufrihed, fattigdom, undertrykkelse, bureaukrati og isolation. Også i Latin Amerika gik det galt.

I stedet for at lade sig udbytte af i-landene, ville u-landene nu satse på, at beskytte sig imod i-landene og opbygge en selvstændig industri, som kunne dække hele hjemmemarkedet. Ved at opbygge en industri, som kunne dække hjemmemarkedets forbrug af de varer man hidtil havde importeret fra i-landene, forventede man at kunne frigøre sig af i-landene.

For at beskytte disse nye industrier måtte u-landene isolere sig fra konkurrence, ved at opbygge meget høje toldmure. Samtidig overtog staten kontrollen med al handel ind og ud af landet, for at kunne garantere beskyttelsen af de nye industrier. Staten var derfor også ansvarlig for at opkøbe bøndernes produktion, og sælge denne videre på verdensmarkedet. Staten valgte ofte at brandskatte bønderne. Det gjorde man af to grunde, dels fordi man behøvede penge til at udvikle de nye industrier, og dels fordi man ønskede at begrænse land-

bruget som sektor. Hvis man lagde tilstrækkelig pres på bønderne, ville det automatisk medføre at visse bønder opgav, og derved frigjorde man arbejdskraft til den industrielle sektor.

Valget af den såkaldte ISI-strategi (Importsubstituerende industrialisering) bygger altså på en forestilling om, at den normale markeds mekanisme ikke fungerede i den industrialiserende del af verden. Man valgte at forkaste den, på trods af at markeds mekanismen har været den væsentligste årsag til den vestlige verdens industrialisering. Uanset at ISI-strategien strider imod enhver form for almindelig, rationel økonomisk fornuft, fandt den mange støtter i de vestlige lande. Man handlede ud fra den opfattelse at markeds mekanismen tilsyneladende ikke fungerede i udviklingslandene, og at alternative instrumenter måtte tages i brug. Det var derfor også denne strategi, som blev bakket op af vestlige bistandskroner.

Kunne vi have undgået en lang række dårlige politiske og økonomiske ledere, hvis ringe og inkompetente beslutninger ville føre til så uendelig megen elendighed, korrupsion, nepotisme og i sidste instans fattigdom og konflikter verden over? Måske ikke, men socialismens og kommunismens ideer ville have haft betydeligt mindre gennemslagskraft uden Sovjetunionens ekspansive udenrigspolitik, som byggede på ideen om den kommunistiske verdensrevolution.

Mange af de nye politiske ledere i den 3. verden havde fået deres uddannelse i Vesten på Sorbonne, på LSE, i Cambridge og mange andre steder i Europa. Deres teorier blev samtidig støttet af ledende venstreintellektuelle, især i Vesteuropa, hvor velfærdsstaten var i højsædet. Selv Keynes værker kunne – i en vulgær fortolkning – udlægges som støtte for den stærke statsinterventionisme.

I Verdensbanken mente flere, at staten i u-landene måtte sørge for at lede økonomien hen imod en såkaldt "take-off"-fase. Problemet var, at stort set ingen af økonomierne "took off"! De store projekter blev til de velkendte hvide elefanter. For da lederne første havde nationaliseret alle naturressourcer, større industrier, afskaffet den private ejendomsret og skabt enorme nye bureaukratier var det for sent. Alle disse organisationer og deres ansatte blev dermed afhængige af en person og et parti; d.v.s. ledelsen der kontrollerede den politiske og økonomiske magt. Den økonomiske og politiske magt – monopolmagten – blev mange steder mere centraliseret end under kolonimagterne. En centralistisk bevægelse, som kun blev forstærket af en voldsom nationalisme, der ofte ramte mindretallene og skabte nye skillelinier indadtil og udadtil.

Naturligvis var udgangspunktet for mange u-lande ikke det bedste. Faktisk var det ganske ringe mange steder. Lederne overtog ofte underudviklede stater præget af store undertrykkelses- og udvindelsesapparater, herunder ikke mindst militær- og politistyrker – med ringe administrativ kompetence.

Samtidig så Vesten ofte passivt og i nogle tilfælde aktivt til. For diktaturerne blomstrede overalt under den kolde krig. Kunne diktatoren ikke hente hjælp fra den ene part, ville den anden part hellere end gerne bistå. Den Kolde Krig var global – og et nulsumsspil set fra stormagternes side.

Vesten har naturligvis sin del af ansvaret. Men hovedansvaret for de mange dårlige resultater er ikke "Vestens" eller andre eksterne aktørers. Det er interne faktorer, og især politisk fejlagtige og inkompetente dispositioner foretaget af håbløse ledere, der bærer størstedelen af skylden. Den dårlige politik kan ikke længere bortforklares ved historien eller internationale anliggender. For hvem vil benægte, at Sydkorea, Chile,

Singapore, Thailand og mange andre u-lande i de senere år har opnået svimlende resultater med markedsøkonomiske reformer? Lande, hvis ledere omsider valgte en anden og bedre vej.

U-landenes ledere valgte at følge en nationalistisk politisk ideologi. Den nationalistiske og socialistiske ideologi var et effektivt redskab til at mobilisere masserne imod kolonimagten. Og de samme eliter fandt det naturligt at legitimere de nye regimer med den samme ideologi, da de først var kommet til magten. Eliterne ønskede samtidig at overvinde interne etniske, politiske og økonomiske forskelle for at opbygge og styrke den nye nation og den nye stat. Dette er forståeligt men ikke mindre forkert af den grund.

Kommunismen er forhåbentlig kørt ud på historiens losseplads, hvor den hører hjemme sammen med de andre totalitære ideologier. Siden Murens fald har verden gennemgået større forandringer end i noget andet årti. Vi er i dag vidne til en fundamental global økonomisk, teknologisk og politisk revolution – ofte kaldet globalisering. Fra Latinamerika til Østeuropa, fra Afrika til Asien, er de gamle diktaturer og kommunistiske regimer faldet sammen som korthuse. Demokrati og markedsøkonomi er blevet det eftertragtede mål for langt de fleste lande. Den internationale handels omfang stiger eksplosivt. I 1975 levede kun en femtedel af verdens befolkning i såkaldte åbne økonomier. I dag gælder det mere end halvdelen. For 25 år siden udgjorde de åbne økonomier omtrent 50 pct. af verdensøkonomien. I dag udgør de næsten 90 pct. af verdens samlede produktion, og dermed er næsten hele verdensøkonomien bundet sammen.

Med Sovjetunionens sammenbrud og kommunismens totale kollaps i Østeuropa trådte mere end 450 mio. mennesker med ét stort skridt ind i den globale økonomi. De sidste ti år har markedsreformerne bidt sig fast. Og langt de fleste central- og østeuropæiske lande er nu blevet medlem af de såkaldte Bretton Woods-institutioner: Verdensbanken og den Internationale Valutafond (IMF).

Også Indien – verdens største demokrati – trådte ind på scenen med yderligere 980 mio. mennesker. Efter mange års forsøg med den såkaldte 'tredje vej' mellem markedsøkonomien og kommunismen måtte de indiske ledere til sidst indse, at denne model ikke ville bringe de mange hundrede desperate indere ud af fattigdommen. Som omtalt ovenfor var det Indiens mindre naboer – de såkaldte tigerøkonomier – der havde vist vejen. De begyndte reformerne allerede i 1970'erne og 1980'erne og har siden oplevet nærmest mirakuløse vækstrater, bortset fra tilbagegangen under den finansielle krise i slutningen af 1990'erne.

Endelig har det kommunistiske Kina med sine 1,3 mia. mennesker nu også budt markedsøkonomien velkommen. Det begyndte med liberaliseringen af landbruget i slutningen af 1970'erne. Siden har Kina oplevet en eksplosiv industrialisering og økonomisk vækst mellem 8 og 10 pct. pr. år. Med disse vækstrater fordobles Kinas økonomi hvert 8. år. Om 25 år vil Kinas økonomi måske endda blive på størrelse med den amerikanske. Bliver Kina optaget i verdenshandelsorganisationen, WTO, hvilket alt tyder på, at de gør, vil mere end 80 procent af verdens befolkning være direkte forbundet gennem handel.

Overalt ser vi samme mønster: toldmurene falder, kvotterne nedbringes, store dele af den offentlige sektor privatiseres – såsom fly-, gas-, el- og telefonselskaber verden over. Samtidig investerer og ekspanderer de internationale virksomheder over hele kloden. Den internationale arbejdsdeling og specialisering tiltager. Adam Smiths verden er ved at blive en rea-

litet, hvor vi nyder godt af hinandens forskelligheder og relative fordele. Hvor alle kan vinde, hvis vi forstår at udnytte muligheden. Det er ikke alene omfanget, men også hastigheden og karakteren af internationaliseringen, der finder sted. Markedsøkonomiens institutioner – den private ejendomsret, velfungerende domstolsvæsen, erhvervs-, konkurrence- og selskabsret, nationalbankvæsen, finansielle sektorer m.v. – alle disse kerneinstitutioner er ved at blive etableret i de tidligere kommunistiske lande samt u-landene. De økonomiske og politiske regelsæt begynder i stigende grad at ligne vore egne. Samfundssystemerne ligner i det hele taget hinanden mere og mere – uanset den historiske eller kulturelle baggrund.

Alligevel går det ikke hurtigt nok. Næsten halvdelen af verdens befolkning må

i dag klare sig for mindre end ca. 15 kr. om dagen. Omkring 1,2 mia. lever i dag for mindre end 7 kr. om dagen. Befolkningen på det afrikanske kontinent – især syd for Sahara – lever på samme niveau som for 20 siden. Samtidig oplever vi i dag verdens højeste befolkningstilvækst. Ifølge FN-generalsekretærens 2000-rapport vil verdens befolkning fordobles – fra 5 til 10 mia. mennesker – i de næste 50 år. Dette vil sætte endnu større pres på ressourcerne og stille endnu større krav om medmenneskelig forståelse og respekt. For de mange millioner fattige i u-landene ser det sort ud. Det er vel nok en af de allervigtigste opgaver fremover at reducere fattigdommen i disse lande gennem vækst. De regeringer i u-landene, som gør det rigtige, skal belønnes. Mens de regeringer, der alene udnytter magten for egen vindings skyld, skal afskæres muligheden for at spille yderligere millionbistand i de kommende år.

Læren af de sidste mange års spildte muligheder er lysende klar: Det handler for u-landene om at føre den rigtige politik. Som Verdensbanken og den Internationale Valutafond (IMF) i utallige rapporter har dokumenteret: Alle lande kan nyde godt af globaliseringen, kan opleve vækst og fremgang, kan opleve forbedring af levestandarden. Men det kræver især én ting: at politikerne og lederne i udviklingslandene gør det rigtige. De politiske ledere skal først og fremmest føre en sund og stabil økonomisk politik med lav inflation, sunde offentlige finanser og stabilitet. De politiske ledere skal skabe de rette betingelser for markedsøkonomiens udvikling. Samtidig skal de introducere demokratiske grundprincipper og respekt for menneskerettigheder. Holde orden i statens kerneopgaver – politi og hær - og samtidig bekæmpe enhver form for korrupsion i de ofte alt for store forvaltningsapparater. Det er opskriften på succes.

Så selv om Francis Fukuyama måske har ret i, at vi står ved de politiske og økonomiske ideers "End of History", hvor liberalismen og markedsøkonomien kom ud som sejrherre, minder denne optimistiske spådom om tiden før Første Verdenskrig, hvor mange iagttagere udtrykte en ureflekteret tiltro til fornuftens og frihandelens sejr. Flere mente endda, at krige hørte fortiden til. Verden i 1914 ligner på flere måder, den vi ser i dag: tæt integreret økonomisk, og en international magtbalance der er under pres fra nye stormagters indtræden på den internationale scene.

Og hvorfor brød denne 'orden' sammen? Vel primært fordi de politiske institutioner ikke havde ændret sig i takt med økonomiens rivende udvikling. Fri handel kan desværre ikke alene gøre arbejdet om at sikre freden mellem nationalstater. Ligesom dengang har vi i dag et verdensomspændende markedsystem, men det er uhyggeligt skrøbeligt, da de politiske institutioner ikke er gearret til det stigende globaliseringspres. Det

er vel egentlig kun Europa, der med EU, og især ØMU'en, har formået at danne et sandt tværnationalt netværk af regler og institutioner, der kan sikre den frie handel og konkurrence indenfor regionen. På globalt plan har vi FN, WTO, Verdensbanken og IMF hvilket er nødvendige første skridt, men utilstrækkeligt, hvis krisen først melder sig.

Nationalstaten har naturligvis ikke udspillet sin rolle, men den skal spille en mindre og mere differentieret rolle end den har gjort tidligere. Nationalstaternes funktion bør derfor tages op til grundlæggende revision. Den uligevægtige situation opererer på to dimensioner. Den horisontale dimension vedrører karakteren af de funktioner, som staten varetager, og den vertikale drejer sig om, hvilket niveau (globalt, regionalt, nationalt eller lokalt) det er mest hensigtsmæssigt at håndtere disse funktioner. Kort sagt: hvilke funktioner kan nationalstaten varetage, som ikke kan varetages bedre og mere effektivt af markedets eller civilsamfundets institutioner? Og hvilke af de funktioner, som det offentlige egner sig til at varetage, kan faktisk bedre udføres på andre niveauer – enten lokalt eller internationalt?

Både det horisontale og det vertikale pres sætter spørgsmålstegn ved nationalstatens nuværende legitimitet og position, som det centrale organiseringsniveau for politikens udførelse. På den ene side er den for lille til at organisere den internationale økonomi eller administrere de globale miljøressourcer. På den anden side er nationalstaten for stor til at beskytte lokal-samfundenes identitetsbehov, såsom uddannelse og kultur, der er bedre varetaget på lokalt plan. Som globaliseringen tiltager er det nødvendigt, at nationalstaten giver mere og mere plads til de lokale samfund. Suget fra oven, fra den globale økonomi og suget fra neden for lokale kulturer vil fortsætte med stadig stigende intensitet.

Mange miljøproblemer har en global karakter i dag, og det vil i mange tilfælde være hensigtsmæssigt at få opbygget en række nye institutioner indenfor dette afgørende område, f.eks. ved at skabe en børs for handel med CO-2 forureningstilladelser og dertil hørende kontrolmekanismer. På nuværende tidspunkt er både FN, G-8, IMF og Verdensbanken alle levn fra fortiden, idet de afspejler verdens magtfordeling umiddelbart efter Anden Verdenskrig. Disse institutioner bør klargøres til de kommende stormagter, så de langsomt kan indsluses i institutionerne for at opnå et mere legitimt og afbalanceret sæt af internationale organisationer. Ligesom Tyskland burde have været indsluset i Europas magtbalance før Første Verdenskrig, bør vi allerede nu gradvist og med stærke krav om demokrati indsluse Kina, Brasilien, Indien, Japan, Tyskland og måske endda Nigeria i alle de relevante internationale organisationer. Når magtbalancen ændrer sig må organisationerne følge med – ellers risikerer vi at undergrave globaliseringen og den orden, som flertallet af lande har en interesse i at få stabiliseret indenfor politiske rammer.

Det er klart at de nuværende internationale organisationer må gennemtænkes på ny og reformeres i forsøget på at styrke det internationale samfunds evne til at løse kollektive problemer og udfordringer. Dels ved at styrke demokratiets og menneskerettighedernes udbredelse, dels ved at styrke den internationale ret.

Det var Immanuel Kant som for mere end 200 år siden skrev *Til Den Evige Fred* og for første gang præsenterede den grundlæggende liberale vision om international politik. Den evige fred kunne sikres ved en global orden baseret på et fæl-

lesskab af republikanske regeringer (d.v.s. demokratiske regeringer), idet demokratiske regeringer sjældent – måske aldrig – går i krig med hinanden. Frihandel og økonomisk samkvem er det civiliserende instrument, som også Marx understreger, der fremmer velfærd, gensidig afhængighed og fælles forståelse mellem mennesker. Den europæiske integrationsproces i form af EU er vel nok den eneste organisation, som har fulgt Kants opskrift og på mange måder vist vejen. Enten kan 'den europæiske model' danne præcedens verden over. Eller måske kan verden – ganske gradvist og på lang sigt – optages i den europæiske proces. For hvorfor skal vi egentlig standse udvidelsen af EU? Har modellen nogen talmæssig begrænsning, hvis den alene formår at koncentrere sig om det centrale? Navnet er jo blot en formalitet. Hvorfor ikke et fællesskab af verdens lande? For freden kan måske sikres ved at forbundet af europæiske republikker lidt efter lidt får tilslutning fra flere og flere stater. Vi har en enestående mulighed for at realisere denne vision. Det er denne chance, som vore politiske ledere må gribe, mens vi endnu har den.

Noter

¹ Forfatteren er EU-konsulent og udenrigspolitisk rådgiver for Venstre i Folketinget. Artiklens politiske indhold står alene for forfatterens egen regning.

² Se Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paszkowski, Karel Bartosek og Jean-Louis Margolin: *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1999, 856 sider. Oversat fra fransk, *Le Livre noir du Communisme: Crimes, terreur, repression* af Jonathan Murphy og Mark Kramer.

Krig og fred, protektionisme og frihandel

Fred og frihandel er to sider af samme sag, på samme måde som krig og protektionisme er to sider af samme sag, skriver cand.polit. Lars Christensen i denne artikel. Det er grænserne, for mennesker og varer, der muliggør krigene.

Af Lars Christensen

“Krig og handel er kun to forskellige midler til at nå det samme mål, nemlig det som ønskes ... krigen kommer forud handelen. Den første er alene vilde instinkter, den sidste civiliseret beregning. Det er klart, at desto mere handelens tendens er udpræget, desto svagere må tendensen til krig blive.”

Henri Benjamin Constant de Rebeque

Hver dag indgår mennesket i en social interaktion med andre mennesker. Mennesket er et socialt væsen, som for at overleve må have kontakt med andre mennesker. Intet menneske vil frivilligt ønske at leve i total autarki – altså total selvforsyning. Selv den største enspænder ved, at det stort set er umuligt at overleve ved at undgå enhver kontakt med omverden.

Lad os se på et tankeeksempel. Hvis en person A beslutter ikke at have nogen form for kontakt med andre mennesker, så må han så at sige starte fra bunden. A må for at overleve selv producere sin mad. For at producere mad må A have redskaber til for eksempel at dyrke jorden. Disse redskaber må han selv fremstille af materialer, han kan finde i naturen.

Det ses således, at han må lære en række vidt forskellige “produktionsformer” at kende blot for at blive mæt. For at holde sig varm må A have tøj. Dette må han selv fremstille af for eksempel dyreskind, hvilket betyder, at han må lære at jage. For at jage må han have våben; dem må han selv fremstille.

Vi ser, at A uundgåeligt er dømt til et liv i materiel nød. Intet menneske vil ønske at følge A's eksempel. Mennesket vil for at skabe materiel velstand specialisere sig i produktion af forskellige goder og derefter bytte med hinanden. Nogen vil lære at fremstille tøj, og andre vil lære at fremstille mad. Der vil altså opstå et ønske om social interaktion på baggrund af ønsket om materiel velstand. Hvis mennesker i fred og fordragelighed specialiserer sig og bytter frivilligt med hinanden, vil der opstå, hvad vi kan kalde en *social harmoni*.

Overfor social harmoni er der *social konflikt*. Social konflikt opstår, når et mennesket beslutter at erstatte fredeligt samarbejde med vold. Hvis personen A for eksempel beslutter ikke at producere mad og bytte det for tøj med B, og i stedet vælger at stjæle tøj fra B, så opstår der en social konflikt mellem personerne A og B.

I det følgende vil blive søgt gjort rede for årsagerne til *social harmoni* og *social konflikt* mellem enkeltpersoner, grupper/klasser af mennesker og nationer. Social konflikt tager mange former, og våbnene i sociale konflikter varierer fra en type af social konflikt til en anden.

Der eksisterer altså to måder at skaffe rigdom på – produktion og tyveri. Klassiske økonomer som Adam Smith og David Ricardo har vist, at den største produktion kan opnås gennem international arbejdsdeling. Den eneste måde, hvorved den internationale arbejdsdeling kan opstå, er gennem frihandel og fjernelse af alle former for restriktioner på bevægelse af varer, kapital og arbejdskraft.

Lægges der bånd på handelen, bliver tyveri mere profitabelt end produktion. Tyveri involverer tvang og én stats tvang overfor en anden er krig. I jo højere grad en nation specialiserer sig i produktionen af én vare, jo større bliver behovet for at bytte med andre nationer. Jo højere grad af specialisering, jo højere grad af interdependens – gensidig afhængighed – mellem nationer. Jo højere grad af interdependens, jo højere grad af social harmoni og dermed mindre tendens til krig.

Denne sandhed følger af logisk deduktion, men er endvidere et historisk faktum. Krisen i 1930'erne var ikke som almindeligt postuleret et resultat af kapitalismens krise, men derimod et resultat af statslig regulering. Krisen var et resultat af en vulgær keynesiansk pengepolitik og det heraf følgende sammenbrud af det internationale guldfoedssystem.

Krisen blev forstærket, da hovedparten af de industrialiserede lande forlod den traditionelle laissez-faire-liberalisme med frihandel til fordel for protektionisme. Toldmure skød op overalt, og storkapitalen og monopolfagforeninger gik arm i arm imod frihandel og samarbejde. Et eksempel på denne udvikling er den amerikanske Smoot-Hawley-toldlov fra 1930, som markerede starten på protektionismens årti.

Resultatet af denne tvangens politik står i dag klart. I takt med kontraktionen i verdenshandelen steg krisen, og krigsliderlige demagoger som Stalin og Hitler fik let spil overfor liberale og fredssøgende kræfter. Resultatet var 2. Verdenskrigs ødelæggelse og 30 millioner døde.

Essensen af den liberale frihandelsideologi er, at menneskelig rigdom skabes gennem total frihandel, hvilket betinges af en total afskaffelse af krig. Denne ideologi må naturligt være i konflikt med *etatisme* i alle former lige fra socialdemokratisme til kommunisme og nationalsocialisme

(klasse- og racesocialisme), som baserer sin ideologi på tvang og formynderkab.

Jo større statens magt er, jo større er mulighederne for, at pressionsgrupper kan gennemtvunge protektionistiske love. Stærke stater skaber altså protektionisme og dermed krig og ødelæggelse. Det er på baggrund af disse forhold, at man skal se den liberale *laissez-faire*-ideologis kritik af staten.

I en verden med frihandel og fri migration vil der *ikke* eksistere noget incitament til krig og erobring. Under frihandel og migrationsfrihed vil intet individ være interesseret i sit lands territoriale forhold, men under protektionisme vil alle have interesse i territoriale forhold. Man kan f.eks. nævne Tysklands krav om "*Lebensraum*" i 1930'erne.

Det ses altså, at jo flere bånd der lægges på denne specialisering gennem arbejdsdeling, jo større bliver sandsynligheden for social konflikt.

I socialistiske systemer lægges der bånd på arbejdsdelingen. Det er staten, der dikterer, hvordan produktionsressourcerne skal fordeles – ikke ud fra ønsker om effektivitet, men ud fra ønsker om "lighed" og "social retfærdighed". For at fremme disse mål må der gribes ind i arbejdsdelingen, hvilket uundgåeligt må føre til produktionstab. I sin yderste konsekvens må dette betyde, at mængden af rigdom i samfundet ikke vokser, for når al rigdom, en person skaber, bliver frataget og omfordelt, så vil ingen ønske at producere.

Socialismen bliver altså, hvad økonomer kalder et nulsumsspil. Socialismen skaber ikke rigdom, den omfordeler den kun gennem brug af tvang og vold. Med en konstant mængde rigdom kan et menneske kun øge sin velstand ved, at et andet menneske afgiver en tilsvarende mængde velstand. Ingen vil frivilligt afgive velstand, hvorfor man så kun kan øge sin velstand ved med tvang at berøve andre. Dette fører til, hvad vi kan kalde det *socialistiske harmoni-paradoks*.

Marx hævder i *Das Kapital*, at det kapitalistiske samfund skaber to klasser, kapitalister og proletarer, som uundgåeligt vil komme i en social konflikt med hinanden, fordi kapitalisterne udbytter proletarerne. Denne konflikt, hævder Marx, vil blive løst gennem en voldelig revolution, hvorefter der vil opstå et kommunistisk samfund, hvor alle er lige, og den sociale harmoni vil blomstre.

Det er således den socialistiske tese, at den højeste grad af social harmoni opnås gennem en ligelig fordeling af samfundets rigdom. Det er heraf paradokset følger: Når socialismen ønsker at fremme den sociale harmoni gennem omfordeling af rigdom ved at gribe ind i arbejdsfordelingen, så skabes der et nulsumsspil, og der opstår som følge heraf social konflikt – og ikke social harmoni.

Dette er grunden til, at socialisme i alle sine former uundgåeligt må føre til nationalisme, protektionisme og i yderste konsekvens krig. En sand fredsbevægelse – en bevægelse, der skaber social harmoni – må derfor være anti-socialistisk, pro-kapitalistisk, pro-frihandel og pro-produktion. Det bør bemærkes, at det ikke er en ulig indkomstfordeling, der skaber social harmoni i kapitalistiske samfund, men derimod fraværet af tvang.

Ligesom socialismen kan gradbøjes, så kan konsekvenserne af denne tvangsideologi også gradbøjes. Den østeuropæiske kommunisme var kolonialistisk, og sovjetstaten stod ikke tilbage for at benytte krig til at øge sin velstand.

Den vesteuropæiske version af socialismen – den socialde-

mokratiske velfærdsstat – har haft tilsvarende konsekvenser. Den letteste måde at opnå velstand på i velfærdsstaten er gennem statens magtapparat, som med tvang omfordeler rigdom fra en gruppe mennesker til en anden. Dette har logisk ført til en stigende racisme. Når mængden af udlændinge stiger, og disse automatisk som følge af velfærdsstatens "humanisme" – ønsket om social harmoni gennem indkomstfordeling – underlægges diverse sociale ordninger, så bliver kampen om de tvangsindkrævede midler større. Det er derfor heller ikke mærkeligt, at det største fremmedhad netop eksisterer blandt grupper, der er afhængige af disse midler. Det er således den samme mekanisme, som får den unge tyske arbejdsløse til at brandbombe et asylcenter, som fik sovjetstaten til at "banke" Ungarn på plads i 1956, nemlig det *socialistiske harmoni-paradoks* og det heraf følgende problem med at skabe velstand.

Den moderne civilisation er et produkt af *laissez-faire*-liberalismens frihandelsideologi. Det er derfor nødvendigt for at redde civilisationen og fremme den sociale harmoni, at alle fredssøgende kræfter samles i kampen mod protektionisme og etatisme.

Anmeldelser

Kommunismens ofre

Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paszczowski, Karel Bartosek og Jean-Louis Margolin: *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1999, 856 pp. Oversat fra fransk, *Le Livre noir du Communisme: Crimes, terreur, repression* af Jonathan Murphy og Mark Kramer.

Der har de senere år været en stigende interesse for at kaste lys over kommunismens forbrydelser. Denne interesse skyldes først og fremmest, at historikere med murens fald har fået adgang til fakta i form af arkiver og lignende. Derudover er der også et element af statusopgørelse i denne interesse. Kommunismen som samfundssystem er væk, hvorfor det nu er muligt at gøre op, hvor mange mennesker, der blev ofre for dette system (om end mordene fortsætter den dag i dag i lande som Nordkorea og Cuba). Endelig skyldes interessen også et holdningsskifte blandt de historikere, journalister og andre, som formidler det 20. århundredes historie. Det intellektuelle miljø i vesten er ved at være befriet for den optik, der her præget tiden efter Anden Verdenkrig, hvor især Sovjetunionen i alt for mange år gik fri af kritik som Vestens allierede i kampen mod nazismen. Samtidig er tagen fra 1968 ved at lette over landets universiteter og venstrefløjens dogmatisme endeligt ophørt, hvilket har gjort det muligt at behandle denne del af verdenshistorien fordomsfrit og videnskabeligt. Her hjemme er professor Bent Jensen, Odense Universitet, en af pionererne i arbejdet med at skildre kommunismens forbrydelser. Han har skrevet flere bøger om forholdene mellem

Danmark og Sovjetunionen, blandt andet *Stalinismens fascination og danske venstreintellektuelle* (København, 1984) og senest *Bjørnen og haren. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965* (Odense Universitetsforlag, 1999). Udover Bent Jensen har den tidligere socialist Mikkel Plum skrevet bogen *Bombardér hovedkvarteret* (Gyldendal, 1998) om den danske venstrefløjs ideologiske engagement til de totalitære og undertrykkende kommunistiske regimer. Endelig har journalisterne Mette Herborg og Per Michaelsen med bøgerne *Stasi og Danmark* (Holkenfeldt, 1997) og *Ugræs. Danske Stasi kontakter* (Holkenfeldt, 1999) beskrevet de tætte kontakter mellem danske kommunister som Frank Aaen, Jens-Peter Bonde og Ole Sohn og det østtyske regime under den kolde krig.

Men det er de udenlandske bidrag, som har været de mest betydningsfulde for den historiske dokumentation af kommunismen som en totalitær ideologi med millioner af ofre. Sidste år udkom *The Mitrokhin Archive* (Penguin, 1999) af historieprofessoren Christopher Andrew og den tidligere KGB-arkivar Vasili Mitrokhin. Bogen er en sammenskrivning af det enorme materiale om Sovjetunionens hemmelige politi, som Mitrokhin samlede – på hemmelig og livsfarlig vis – gennem sit arbejde som arkivar for KGB i perioden 1972 til 1984.

Det mest opsigtsvækkende værk i de senere år har dog været *Le Livre Noir du Communisme*, som udkom i Frankrig i 1997 og som blev oversat til engelsk sidste år under titlen *The Black Book of Communism – Crimes, Terror, Repression* (Harvard University Press 1999). I denne kommunismens sorte bog bliver regnskabet gjort op. I bogen gennemgår en polsk, en

tjekkisk og ni franske historikere en endeløs liste over grusomme folkemord, henrettelser, sultkatastrofer og deportationer, som udgjorde virkeligheden i næsten alle verdens kommunistiske diktaturstater fra Lenins magtovertagelse i Sovjetunionen i oktober 1917 og frem til i dag.

Resultatet er gruopvækkende: Mellem 45 og 72 millioner døde i Kina. Mellem 15 og 20 millioner mennesker i Sovjetunionen. Dertil kommer 1,3-2,3 millioner ofre i Vietnam, 2 millioner i Nordkorea og 1,7 millioner dødsopfre i Angola, Mozambique og Etiopien. I alt døde mellem 65 og 100 millioner mennesker som en konsekvens af kommunismens gennemførelse i praksis. Og dermed er det den politiske ideologi, som uden sammenligning har kostet flest liv i menneskehedens historie.

Tallene for kommunismens ofre er naturligvis behæftet med en vis usikkerhed, fordi hverken Lenin, Stalin, Mao, Ho Chi Minh, Pol Pot, Castro eller andre har ført et nøjagtigt regnskab. Men til sammenligning kan man sige, at den anden store totalitære ideologi i det 20. århundrede – nazismen – kostede ca. 25 millioner dødsopfre. Dermed har kommunismen mindst tre gange så mange omkomne på samvittigheden. Overalt blev løfterne om et paradys på jord forvandlet til et blodigt helvede. Som var det indskrevet i kommunismens genetiske kode og udvikling, blev drab og vold legitime midler til at nå de politiske mål. Overalt har de kommunistiske diktatorer brugt f.eks. sulten som middel til at undertrykke politiske modstandere. Som det i dag sker i Nordkorea, lod Stalin millioner dø af sult i Ukraine i begyndelsen af 1930'erne.

Kommunismens Sorte Bog er af næsten encyklopædisk omfang. Den er opdelt i fem dele: Første del dækker forholdene i Sovjet Unionen; anden del redegør for udbredelsen af kommunismen fra Rusland til resten af verden; tredje del beskæftiger sig med kommunismen i Østeuropa; fjerde del dækker kommunismen i Asien, mens femte del redegør for forholdene i resten af den tredje verden. Dermed dækker bogen de centrale kontinenters og kulturers erfaringer med kommunismen i det tyvende århundrede. Nogle af bogens oplysninger er historiske kendsgerninger, som allerede er beskrevet andre steder. Det nye er, at der nu foreligger et værk, som samler det ind og grundigt dokumenterer så mange af kommunismens forbrydelser som muligt. For listen er jo endnu ikke udtømt.

Bogens styrke er således ikke blot de mange enkelte oplysninger om, for eksempel hvor mange, der er blevet henrettet på Cuba siden Castros magtovertagelse (15.000 personer). Men i høj grad også den komparative analyse, d.v.s. påvisningen af det mønster, der – uanset tid og sted – viste sig at blive kommunismens blodige skygge.

Det kommunistiske mønster

Bogens hovedtese er, at uanset hvor kommunismen eksisterede ville de "kommunistiske regimer, for at konsolidere deres greb om magten, indrette masseforbrydelsen som et fuldt udbygget regeringssystem. Masseforbrydelsen fandt ikke bare sted. Den blev sat i system. Den blev tænkt igennem og gennemført, som enhver anden planlæggeres drøm om det utopiske samfund. Heri ligger vel også kimen til en forklaring på, hvordan det lykkedes det kommunistiske regime, trods al forarmelsen og fornedrelsen, at bevare magten i mere end 70 år i det tidligere Sovjetunionen. Frygten, angsten og truslen blev det fundament som regimet skulle overleve på.

Krig mod resten af samfundet: Den revolutionære masseterror

Et af bogens bedste kapitler er Nicolas Werths "En stat imod sit folk: Vold, undertrykkelse og terror i Sovjetunionen." Nicolas Werth fortæller historien om "jernnæven i det proletariats diktatur" – den såkaldte Petrograd Revolutionære Militær Komité, der blev til Lenins og senere Stalins hemmelige politi, Cheka. Werth beskriver bl.a., hvordan "bourgoisiets lovgivning" blev sat ud af kraft mindre end tre uger efter bolsjevikernes magtovertagelse, og hvordan man introducerede et nyt fjendebillede: "fjenden af folket". Werth nævner den nådesløse ordre fra Lenin om henrettelsen af alle politiske fjender, som bl.a. betød, at Lenins regime nåede at myrde flere mennesker på kun tre måneder end hele zar-styret havde nået i sin tidligere hundredårige periode. Revolutionen var år nul. Fortidens kræfter måtte udryddes en gang for alle. Kun der ved kunne man starte på en frisk og opbygge det rigtige nye samfund. Et mønster, der gentog sig gang på gang i andre kommunistiske lande – uanset landenes historiske eller kulturelle baggrund – som f.eks. Vietnam, Cambodia, Kina, de baltiske lande, m.v. Den voldelige revolution handler i bund og grund om ønsket om en helt ny start. Et markant og rent brud med fortiden for at nå fremtidens Utopia.

Ifølge Werth lå bolsjevikernes ultimative succes i deres øjeblikkelige villighed og parathed til at proklamere resten af samfundet krig. "Krig" var ikke bare en metafor: "Forestil jer ikke kammerater, at jeg søger [...] efter en revolutionær form for retfærdighed. Vi har ingen bekymring for retfærdighed på dette tidspunkt," sagde Felix Dzerzhinsky, den første leder af det hemmelige politi, Cheka, i 1918. "Vi er i krig, på fronten, hvor fjenden avancerer, og kampen er til døden. Til døden". Bolsjevikkerne havde fra begyndelsen annonceret, at "den revolutionære masseterror" var deres foretrukne regeringsinstrument, og de holdt sig ikke tilbage.

Lenins terror

Introduktionen af den nye økonomiske politik i foråret 1921 – den politik som mange historikere har opfattet som en slags opblødning af regimets politik – blev samtidig efterfulgt af fornyede angreb på bolsjevikernes socialistiske allierede, beordret af Lenin: "Hvis mensjevikkerne eller de Socialistiske Revolutionære så meget som stikker hovedet frem igen, skal de alle sammen skydes uden nåde," skrev Lenin. Det samme forår, begyndte general Mikhail Tukhachevsky at gasse og skyde oprørske bønder i Tambov provinsen, og i sommeren 1921 var mindst syv koncentrationslejre etableret.

I centrum for hele dødsorgiet var Lenin. En figur, der alt for længe har fået lov til at skjule sig i Stalins skygge som den "oprindelige revolutionære", der kun ville det gode. Traditionelt har Stalin fået skylden for de værste af kommunismens forbrydelser i Sovjetunionen. Men *Le Livre Noir* dokumenterer én gang for alle, at Khrustjov i sin berømte opgørstale i 1956 ikke havde belæg for at rense Lenin. Det var Lenin, der som den første iværksatte et terrorregime, hvis formål var at beholde magten hos et lille mindretal af bolsjevikker.

Det var også Lenin, der lod titusinder af gidsler henrette allerede året efter magtovertagelsen. Det var ham, der oprettede koncentrationslejre og beordrede brutale kollektive deportationer. Og i efteråret 1922 beskrev Lenin i et langt memorandum til Stalin, hvordan "Rusland definitivt skulle renses for socialister, intellektuelle, liberale og andre". Intolerance stod højt på den kommunistiske agenda.

Udryddelsen af en klasse

“Vi fører ikke krig mod et bestemt folk. Vi er i færd med at udrydde bourgeoisiet som klasse. I jeres undersøgelser af de anklagedes hjem og ejendele, skal I ikke lede efter dokumenter eller beviser for, hvad den anklagede har gjort, hvad enten han i handling eller i tale har været imod det sovjetiske regime. Det første spørgsmål I skal spørge ham, er hvilken klasse han kommer fra, hvad er hans rødder, hans uddannelse, hans træning og hans arbejde/hverv.” Sådan skrev Martin Latsis, den første leder af Chekaen.

Med den totale statslige kontrol af fødevarerne kunne staten allokere mad på basis af et meritbaseret system. Hungersnød og sultedød blev anvendt som våben. “Det var et veltilrettelagt folkemord på baggrund af klasseforhold snarere end race,” skriver Stéphane Courtois. Men hvor kom drivkraften til den nådes- og hensynsløse tilsidesættelse af almindelig moral for målet – Paradisets have – fra?

Tankerne bag den blodige revolutions terror og den systematiske udryddelse er ikke nye. Den franske historiker Francois Furet har i en anden sammenhæng påpeget den franske arv, og Courtois læner sig i høj grad op af den fortolkning. En speciel voldelig form for revolution blev nemlig født under revolutionen i 1789: “Terror var regeren på basis af frygt. Hvis republikken ikke var en mulighed endnu, var det fordi gamle borgere var korrumperte af tidligere tider. De var ikke rene nok endnu. Terror blev midlet hvormed en revolution, historien der skulle skabes fremover, ville skabe de nye mennesker for fremtiden.”

De såkaldte Jacobinske metoder vakte inspiration hos Bolsjevikkerne. Politisk og ideologisk ekstremisme – for ikke at nævne alle mulige undertrykkelsesmidler – var en mangelvare i mange lande, hvor statens legitimitet hvilede på et meget

lille grundlag. Det var i Frankrig, at man for første gang forsøgte at eliminere en del af bondestanden. Robespierre lagde de første sten på vejen for Lenins senere hærgen, mener Courtois. To herrer som Hitler givetvis også er blevet inspireret af.

Nazisme og Kommunisme – væsensforskellige eller to alen ud af samme stykke?

“Et barn, der dør i Ukraine på grund af Stalins bevidste udsultning vejer ligeså tungt som et jødisk barn, der dør af sult i ghettoen i Warszawa på grund af det nazistiske regime”, skriver Courtois.

Mens nazisterne myrdede på grund af race, dræbte kommunisterne på grund af klasse. Der er tydelige fællestræk, mener Courtois. Ikke blot på grund af de enorme antal af døde, men fordi mordene i begge tilfælde var ideologisk betinget. De mange millioner mennesker døde, fordi de levede under kommunistiske regimer. Selvfølgelig døde de på forskellig måde. Nogle fik en kugle i hovedet, andre døde under deportation, andre af sult. Men i alle tilfælde var den kommunistiske regering ansvarlig, enten fordi den bevidst ønskede at udrydde dem, eller fordi dens politik var umenneskelig, mener Stéphane Courtois.

Courtois understreger, at nazismen og kommunismen ikke er identiske. Men man ikke kan skrive eller forstå det 20. århundredes historie, hvis man ikke sammenligner de to totalitære systemer. Alting bliver uforståeligt, hvis man lukker det ene øje og kun får øje på nazismen. Det burde være en selvfølge.

Søren Sebastian Toft
Nikolaj Gammeltoft

Stat og udenrigspolitik

Fareed Zakaria: *From Wealth To Power: The Unusual Origins of America's World Role*. Princeton. New Jersey: Princeton University Press, 1998. 199 pp. £ 9.95 (Paperback), £23.50 (Hardcover).

Den 25. april 1898 erklærede USA Spanien krig. Krigserklæringen fulgte en længere diplomatisk krise om Cuba mellem de to lande, der afspejlede både Spaniens tiltagende problemer med at fastholde sin internationale position og en nyfunden amerikansk udenrigspolitisk selvsikkerhed. På den baggrund var krigen ikke overraskende. Mere overraskende var det – som Fareed Zakaria påpeger i *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role* – hvorfor det tog så lang tid før krigen brød ud og mere generelt hvorfor det først var så kort før århundredeskiftet at USA indtog sin position som en af de dominerende stormagter i verden.

Med udgangspunkt i en problematisering af Charles Tillys berømte udsagn “War made the state, and the state made war.” søger Zakaria at forklare USA's udenrigspolitiske ekspansion i perioden 1865 til 1908 ud fra en række ændringer i den amerikanske stats struktur, væsentligst præsidentembedets og den føderale regerings øgede magt i forhold til Kongressen. Zakarias pointe er ikke, at Tilly tager fejl, men at den sidste halvdel af udsagnet er blevet negligeret til fordel for den første. Ganske vist er en række stater opstået og blevet styrket gennem eksterne udfordringer, primært krig,

men “the state can, as the example of the late-nineteenth-century United States shows, develop independently of military necessity. And that growth can in turn shape a state's foreign and military policy” (p. 40).

På den baggrund opstilles bogens centrale tese: “*nations try to expand their political interests abroad when central decision-makers perceive a relative increase in state power*” (p. 38, kursiv i original). Statens magt antages at være en funktion af national magt og statens styrke. Statens styrke og dermed dens tendens til at føre en ekspansiv udenrigspolitik måles på fire variable. Den første variabel er statens rækkevidde, d.v.s. hvor bredt eller snævert statens ansvar defineres. Denne variabel kan måles på et kontinuum fra minimalstat – hvor staten primært tager sig af forsvar udadtil og opretholdelse af orden indadtil – til maksimalstat – hvor staten har udvidet sit ansvarsområde til også at tage sig af eksempelvis omfordeling af velstand og omfattende udvikling af landets infrastruktur. Den anden variabel er statens *autonomi*, d.v.s. i hvor høj grad statens aktører selv er bestemmende i definitionsprocessen af statens rækkevidde (eller den blot afspejler forskellige interessegrupper udenfor staten). En maksimalstat, der er i stand til at agere relativt selvstændigt i forhold til det omgivende samfund, vil naturligvis have gode muligheder for at føre en ekspansiv udenrigspolitik.

Ifølge Zakaria må yderligere to variable – der måler statens kapacitet til at tage og implementere beslutninger – dog

medtages i analysen. Analysens tredje variabel er således graden af *centralisering* i statens beslutningsapparat. En høj grad af centralisering medfører alt andet lige en stor kapacitet til at tage beslutninger, mens konkurrence mellem forskellige dele af systemet vil begrænse kapaciteten og dermed hæmme ekspansion. Endelig er den sidste variabel statens *kapacitet*, der hos Zakaria omfatter en lang række faktorer som suveræniteten i forhold til andre stater, et loyalt og veluddannet bureaukrati samt statens evne til at trække ressourcer ud af samfundet for at finansiere sine aktiviteter.

Denne sidste variabel udgør et væsentligt problem for analysen. For det første udgør den en 'skraldespandskategori', hvor der ingen logisk sammenhæng er mellem de faktorer der inkluderes. Det er især problematisk fordi statens kapacitet synes at være den mest grundlæggende af de fire. Både statens suveræniteten og evne til trække ressourcer ud af samfundet – der begge nævnes eksplicit i Zakarias diskussion af statens kapacitet (p. 39) – er helt grundlæggende ikke blot for evnen til at føre en ekspansiv udenrigspolitik men for at føre en udenrigspolitik i det hele taget. Dermed er de vigtigere end eksempelvis statens rækkevidde. De europæiske kolonimagter var således langt tættere på minimalstaten end på maksimalstaten, selv om de førte en ekspansiv udenrigspolitik, men deres ekspansion var kun mulig fordi de var suveræne magter med evnen til at udskrive og inddrive skatter, der kunne finansiere ekspansionen i første omgang.

Samtidig er de forskellige variables relative betydning og indbyrdes relationer uklare. Som nævnt synes statens kapacitet at være den mest grundlæggende, idet de faktorer, der er inkluderet her, udgør grundlaget for at føre udenrigspolitik i det hele taget, men om dette er tilfældet fremgår ikke klart af den teoretiske diskussion, hvor de fire variable synes sidestillede, og deres indbyrdes relation lades stort set uproblematisk. Dette – kombineret med de fire variables noget generelle karakter – gør, at en væsentlig anke mod analyserammen er, at den præsenterer et lykkeligeargument: Der vil sandsynligvis ofte være en af variablerne, som en stat scorer højt på, og som dermed kan 'forklare' en stats ekspansive udenrigspolitik.

På den baggrund har Zakaria svært ved at give læseren et særligt præcis svar på, *hvorfor* den amerikanske udenrigspolitik fundamental ændrede kurs i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede. Denne svaghed forværres ved, at størstedelen af case-studierne kun får en yderst overfladisk behandling og oftest baseret på ganske få kilder. I betragtning af at ambitionen er at omskrive et af de væsentligste kapitler i amerikansk historie, er den empiriske underbygning af de teoretiske påstande et væsentligt problem.

Derimod giver analysen os et glimrende indblik i *hvordan* amerikansk udenrigspolitik ændrede sig fra borgerkrigens slutning og til og med Theodore Roosevelts præsidentperiode og ikke mindst i de mange magtkampe mellem præsident og kongres, hvor retten til at bestemme var aktørernes primære mål, mens udenrigspolitikens indhold ofte fik 2. prioritet. Ændringerne i den amerikanske stats struktur forløb i tre faser. Den første fase fra borgerkrigens afslutning i 1865 til slutningen af 1870erne. Denne periode var primært karakteriseret ved, at kongressen målrettet tilbageerobrede den magt, som Præsident Lincoln havde overtaget under borgerkrigen. I den efterfølgende periode mistede kongressen imidlertid igen magt:

Between the late 1870s and the late 1890s, America's political structure changed dramatically as two key institutions gained strength: the federal government and the presidency. The scope of the government's role in society grew [...] And the increasing strength of the presidency [...] created a far more cohesive state and permitted a more coherent U.S. policy on both the domestic and international fronts. With these developments, particularly through the more developed and more autonomous bureaucratic structures, the state's capacity – its ability to harness the power of the nation to fulfill its ends – grew" (p. 92).

Denne udvikling førte mod 1890ernes slutning til "the fiscal-military state" (p. 93) – en stat med større magt til den føderale regering, større skatteindtægter og styrket udøvende magt i forhold til nogensinde tidligere i USA's historie – der i langt højere grad end i de foregående årtier agerede udenrigspolitisk i forhold til internationale udviklinger og i langt mindre grad end tidligere lod udenrigspolitikken influere af indenrigspolitisk pres, der hidtil primært var blevet formidlet gennem Kongressen. Dette er det væsentligste kendetegn ved den tredje og afsluttende fase i Fareed Zakarias udviklingshistorie om amerikansk udenrigspolitik.

Med Theodore Roosevelts præsidentperiode, hvor præsidenten anså en ekspansiv udenrigspolitik for både at være et magtpolitisk instrument – for at undgå europæisk indflydelse i den amerikanske interessesfære – og for moralsk overlegen i forhold til isolationisme (pp. 164-165) blev transformationen af stat og udenrigspolitik komplet. Præsidenten var nu alene i spidsen for udenrigspolitikken og så sjældent grund til at konsultere Kongressen i forbindelse med væsentlige udenrigspolitiske beslutninger. Dette var bla. tilfældet i forbindelse med beslutningen om at bygge Panama Kanalen som Roosevelt forhandlede på plads med de involverede parter uden at høre Kongressen og efterfølgende kommenterede med "I took the Canal Zone and let Congress debate, and while the debate goes on the Canal does too" (p. 168).

Fareed Zakarias bog er et væsentligt og særdeles velskrevet bidrag til forståelsen af hvordan de revolutionerende ændringer af amerikansk udenrigspolitik ved det 20. århundredes begyndelse. Med sin tankevækkende tese og sine mange anekdoter og eksempler er den et både interessant og underholdende bud på en fortælling om den tidlige amerikanske ekspansion. Som forklaring af hvorfor denne ekspansion fandt sted er den imidlertid langt mindre overbevisende for selv om det lykkes Zakaria at underbygge, at hans version af historien er et nærmere studie værd, så lykkes det ham aldrig at vise at han selv har foretaget dette nærmere studie.

Anders Wivel

Bidragydere til dette nummer

Nikolaj Gammeltoft, cand.scient.pol. fra Københavns Universitet, er konsulent i Venstres Politisk-Økonomiske Sekretariat på Christiansborg. Han er redaktør for *Libertas* Danmark Nyhedsbrev og medlem af redaktionen for dette tidskrift.

Mikkel Vedby Rasmussen, ph.d. og cand.scient.pol., er forskningsadjunkt i international politik ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Han er forfatter til ph.d.-afhandlingen *A Time for Peace* (2000).

Razeen Sally er lektor ved London School of Economics and Political Science. Han er forfatter til *Liberalism and International Economic Order: Studies in Theory and International History* (1998).

Søren Sebastian Toft, cand.scient.pol. fra Københavns Universitet og MPA fra Harvard University, er EU-konsulent i Venstres EU-sekretariat på Christiansborg, samt ekstern lektor i international politik ved Københavns Universitet.

Anders Wivel, ph.d. og cand.scient.pol., er adjunkt i international politik ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet. Han er forfatter til ph.d.-afhandlingen *The Integration Spiral: International Security and European Integration 1945-1999* (2000), samt redaktør af *Explaining European Integration* (1998). Han er gæsterektor af dette nummer og medlem af *Libertas* Selskabets præsidium.

Den synlige hånd

I spurtløb væk fra principperne

Både højre- og venstrefløjens afslører deres private idiosynkrasier, når de vil lovgive for frivillige aftaler på arbejdsmarkedet. Ingen af dem kan finde ud af, om det er i orden at indgå private aftaler, for de indtager modsatte standpunkter på to centrale områder: Beklædning og fagforeninger.

Af Ole Birk Olesen

På Christiansborg findes der en helt særlig sport, som politikere i alle partier dyrker med stort velbehag: 100 meter spurt væk fra alle principper hvis det kommer egne idiosynkrasier til gode.

Særligt når vore formyndere taler om arbejdsmarkedet, kan det synes som om, de ellers gumpetunge mennesker tager form som geparder, greyhounds eller varmbloodsheste. Nå ja, måske ikke helt, for disse udmærkede dyr har dog en vis elegance, hvilket man ikke kan sige om de højt gagerede medlemmer af Folketinget.

Lad os for eksempel se på tørklædesagen. En ung, kvindelig muslim blev antaget som erhvervspraktikant hos Magasin i Odense. Her fik man dog kolde fødder, da det viste sig, at pigen ønskede at tildække sit hoved i arbejdstiden. I og for sig en ganske banal sag, eftersom Magasin har et ikke-nedskrevet beklædningsreglement, der for eksempel indebærer, at mænd ikke må gå i kjole – i arbejdstiden. At nudister ikke må være nudister – i arbejdstiden. At kvinder ikke må gå med slør – i arbejdstiden.

Sådan er dét bare, og hvis man ikke kan leve med det, så kan man lade være med at arbejde for Magasin. Men sådan er det bare ikke for venstre side i folketingssalen. Repræsentanterne for sultens slavehær kalder det diskrimination og værre ting, at en arbejdsgiver vil bestemme, hvilken beklædning de ansatte skal gå med. Højresiden derimod henholder sig til, at

en ansættelseskontrakt er en frivillig aftale, som kan indeholde alle mulige elementer, herunder at arbejdsgiveren bestemmer, hvilken beklædning de ansatte skal iføre sig.

Nuvel, det er alt sammen fint nok. Hvis det bare ikke var sådan, at de samme politikere indtager helt modsatte standpunkter, når det handler om fagforeninger i stedet for beklædning. Så kan man pludselig se venstrefløjens tale for arbejdsgiverens ret til at bestemme, hvilke fagforeninger de ansatte skal være medlemmer af. Og på højrefløjens indtager man det standpunkt, at arbejdsgiveren ikke må bestemme noget som helst.

Hvordan hænger det nu sammen? Enten har man vel det standpunkt, at arbejdsgiver og arbejdstager skal kunne aftale hvad som helst i en ansættelsessituation – herunder beklædnings- og fagforeningsforhold – eller også har man det standpunkt, at det skal de ikke kunne.

Men her kommer idiosynkrasierne ind i billedet. For på højrefløjens kan man ikke li' muslimer. Ja, det er jo godt nok ikke noget, man siger direkte, men man gør da, hvad man kan for at gøre livet surt for dem. Derfor har man det helt fint med, at en arbejdsgiver gør det samme. De der sydlændinge skal ikke have lov til at rende rundt med tørklæder på heroppe, så højrefløjens støtter arbejdsgiveren, når han vil sætte en stopper for det.

På højrefløjens kan folk heller ikke li' fagforeninger. Derfor har det også altid været en torn i øjet på dem, at arbejdsgivere indgår aftaler, som indebærer, at de kun ansætter organiseret arbejdskraft. Det har man det slet ikke fint med, så det vil man forbyde.

At hele arrangementet stinker langt væk af principløshed gør ikke noget, for kampen mod de private fagforeninger vejer langt tungere end kampen for det liberale princip, at folk skal kunne lave alle de private aftaler de måtte lyste.

Det kaldes vist nok realpolitik. Men elegant er det bestemt ikke.